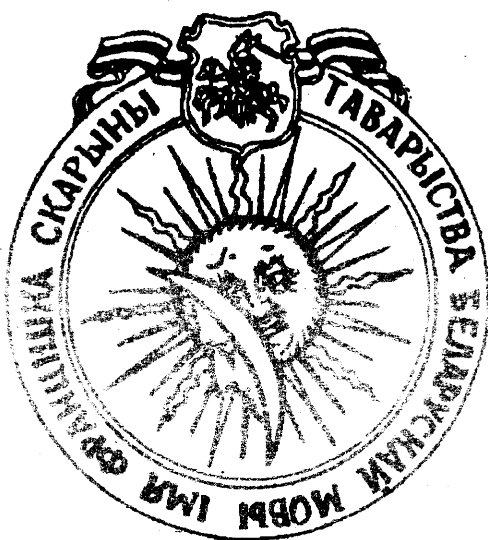
Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмёрлі!
Францішак БАГУШЭВІЧ

НАША СЛОВА

Штотыднёвая газета (Выходзіць з сакавіка 1990 г.) | № 52 (264) | 27 снежня 1995 г. | Кошт — 500 рублёў

ПОСТУП ТЫДНЯ

○ **ПАСЛЯ ВЫБАРАЎ У ВЯРХОЎНЫ САВЕТ ПРЭЗІДЭНТ БЕЛАРУСІ АЛЯКСАНДР ЛУКАШЭНКА ВЫСТУПІЎ СА ЗВАРОТАМ ДА ГРАМАДЗЯН НАШАЙ КРАІНЫ**, дзе, у прыватнасці, сказаў: «Грамадзяне Беларусі праявілі грамадзянскую сталасць і ўсведамленне дэмакратычных каштоўнасцей». Да ўсяго гэтага яшчэ б такая прапаганда выбараў, як у Расіі, то выбралі б не 59 новых дэпутатаў, а ўсіх 119.

○ ***АД БЕЛАРУСКАЙ САЦЫЯЛ-ДЭМАКРАТЫЧНАЙ ГРАМАДЫ*** *у новы парламент прайшоў былы міністр замежных спраў Пятро Краўчанка. У гутарцы з карэспандэнтам, гаворачы пра сваё выбранне дэпутатам, спадар Краўчанка, сказаў: «Я сябе паводзіў як прадстаўнік нацыянальнай інтэлігенцыі, які займае левацэнтрысцкія пазіцыі, але шчыра верыць у нацыянальнае адраджэнне. Ад сваіх адраджэнскіх пазіцый я ніколі не адмаўляўся, я веру ў Беларусь як у суверэнную незалежную дзяржаву, я быў міністрам замежных спраў дзяржавы, а не, прабачце, Паўночна-заходняй вобласці. Я, калі трэба, выкарыстоўваў і двухмоўе, але ў асноўным мае перадвыбарчыя сустрэчы праходзілі на беларускай мове». Паболей бы такіх дэпутатаў у новым Вярхоўным Савеце Рэспублікі Беларусь!*

○ **У МІНІСТЭРСТВЕ КУЛЬТУРЫ І ДРУКУ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ АДБЫЛОСЯ** падпісанне Дагавора аб супрацоўніцтве ў галіне культуры на 1995—1997 гг. паміж Беларуссю і Кітайскай Народнай Рэспублікай.

○ ***АБ'ЯДНАНАЯ ГРАМАДЗЯНСКАЯ ПАРТЫЯ Ў НОВЫМ ВЯРХОЎНЫМ САВЕЦЕ*** *мае трэцюю па велічыне, пасля камуністаў і аграрыяў, фракцыю. У яе ўвайшлі С.Багданкевіч, В.Шлындзікаў, Г.Карпенка, В.Ганчар, Л.Гразкова, П.Данейка і іншыя.*

○ **У БЕЛАРУСКІМ ФОНДЗЕ СОРАСА АДБЫЛАСЯ АКЦЫЯ Ў ПАДТРЫМКУ АЙЧЫННАЙ НАВУКІ.** Першая група вучоных, якія выйгралі гранты Міжнароднага навуковага фонду, атрымала банкаўскія чэкі на распрацоўку фундаментальных даследаванняў у галіне прыродазнаўчых навук. Ва ўсёй жа праграме на атрыманне доўгатэрміновых грантаў перамаглі 73 праекты па 14 спецыяльнасцях.

○ ***У БРЭСЦКІМ ДЗЯРЖАЎНЫМ УНІВЕРСІТЭЦЕ ПРАЙШЛІ ПЕРШЫЯ МІЖНАРОДНЫЯ ЧЫТАННІ,*** *прысвечаныя памяці выдатнага беларускага вучонага, педагога і літаратара Уладзіміра Калесніка. Чытанні прайшлі па тэмах: актуальныя праблемы сучаснай беларускай крытыкі і літаратуразнаўства, літаратурна-культурны і грамадска-палітычны рух у Заходняй Беларусі, філасофская і эстэтычная думка эпохі Адраджэння і іншыя.*

○ **СЁЛЕТА СПОЎНІЛАСЯ СТО ГАДОЎ З ДНЯ НАРАДЖЭННЯ НАДЗЕІ ІВАНАЎНЫ СІЎКО** — аўтаркі беларускага буквара, па якім на Беларусі вучыліся дзеці больш за 40 гадоў.

○ ***ФОТАКАРЭСПАНДЭНТ «ЗВЯЗДЫ» АНАТОЛЬ КЛЯШЧУК СТАЎ ПРЫЗЁРАМ ПРЭСТЫЖНАЙ МІЖНАРОДНАЙ ВЫСТАЎКІ,*** *праведзенай па праграме ААН у галіне навакольнага асяроддзя ў Японіі. Прысвечана яна была 50-годдзю ААН і сабрала амаль 20 тысяч фотамайстроў са 153 краін свету. Віншуем спадара Анатоля з прызам і жадаем яму і надалей натхнення і поспехаў.*

Бывай, 1995-ы!

Напрыканцы ты здолеў пераканаць беларусаў, што грамадзянская дрымота можа дарага абысціся.

Да Галубка

Рэспубліканскі фестываль аматарскіх тэатраў «Гасціны ў Галубка» прайшоў у Баранавічах, непадалёку ад якога нарадзіўся Уладзіслаў Галубок — таленавіты акцёр і рэжысёр, пісьменнік і публіцыст, драматург і мастак. З дзевяноста народных тэатраў, што працуюць у нашай краіне, на фестываль запрасілі дзевяць калектываў. Пінск і Наваполацак, Драгічын і Менск, Рагачоў і Ваўкавыск, іншыя гарады Беларусі прадстаўлялі свае тэатральныя таленты. На працягу трох дзён у Баранавічах, у вясковых Дамах культуры панаваў дух Уладзіслава Галубка: артысты ўзнаўлялі герояў ягоных п'ес «Суд», «Пісаравы імяніны», «Белы вянок», «Ветрагоны», землякі глядзелі і абмяркоўвалі гэтыя творы...

На фестываль прыехалі і госці з Расіі, Украіны, Францыі. Днепрапятроўскі тэатр-студыя «Чарадзей» паказаў спектакль у стылі рок-балады «Белая варона». А французская трупа «Заўтра вясна» на працягу ўсяго спектакля «У чаканні Тадо» трымала гледачоў у эмацыянальным напружанні.

Удзельнікі фестывалю пабывалі на радзіме Уладзіслава Галубка на станцыі Лясная і ўсклалі кветкі да памятнага каменя. Незабыўнай была і сустрэча ў Менскай сярэдняй школе і ў школьным музеі Уладзіслава Галубка. Госці фестывалю — пісьменнікі, артысты, драматургі, дзеячы культуры правялі ў школе «Урок У.Галубка».

У часе фестывалю працавала творчая лабараторыя рэжысёра аматарскіх тэатраў, прайшлі тэатральныя вячоркі, адбыліся творчыя сустрэчы калектываў.

Фэст мастацтва, арганізаваны Міністэрствам культуры, адбыўся праз падтрымку гарадскіх і раённых уладаў, фундатараў: гарадскіх прадпрыемстваў і ўстановаў. А вялізная цікавасць да фестывалю жыхароў Баранавічаў ставіць на парадак дня неабходнасць адраджэння ў горадзе прафесійнага тэатра, што калісь існаваў.

На здымку: Фэст пачаўся на баранавіцкіх вуліцах.

Яўген КАЗЮЛЯ, кар. БелТА.

СЛУЦКІ ЗБРОЙНЫ ЧЫН — Стар. 3.

КАЛЯНДАР СВЯТ І АБРАДАЎ — Стар. 8.

З нагоды

«Журавель» — на Палессі

Сёлета на рэспубліканскім конкурсе прафесійнага майстэрства настаўнікаў «Педагогам года-95» Беларусі прызнаны Уладзімір Здановіч, які выкладае фізіку ў драгічынскай школе № 1. Казалі, што Уладзімір Мацвеевіч, калі атрымоўваў прыз «Крыштальны журавель» з рук Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь, гаварыў з ім па-беларуску. Павагі да гэтага чалавека пабольшала, калі пачуў, як сябра з Кобрына Антон Казловіч перадаў ад Уладзіміра Здановіча прывітанне IV з'езду ТБМ і словы ўпэўненасці, што наша мова не загіне. Я згадаў падобны конкурс гадоў пяць таму і тагачаснага пераможцу: таму і ў галаву не прыйшла б думка пра беларускую мову, не кажучы ўжо пра вітанне сяброў з'езда ТБМ.

Я вырашыў паехаць у Драгічын. Мяне падганяла жаданне пераканацца, што і ў асяроддзі настаўнікаў з'явіліся людзі, якія разумеюць неабходнасць валодання роднай мовай, а за прэстыж лічаць выкладаць на ёй свой прадмет. Што праўда, такіх настаўнікаў ужо нямала ў сталічных школах, але ж як іхнія калегі з усіх абшараў Беларусі, з глыбінкі?

Драгічынская СШ № 1 — звычайны тыповы будынак з незадбаным надворкам ды традыцыйным для вялікіх школ — «голыя сцены» — інтэр'ерам. Адзіная аздоба ў фае на другім паверсе — пано: тры аграмадныя пяцікутныя зоркі, якія ці то палаюць, ці то праменяцца. Побач — выстава вучнёўскіх малюнкаў, сярод якіх не было ніводнага на родную, палескую,

(Заканчэнне на с.7.)

Творчасць нашых чытачоў

Беларусь будзе жыць!

Святы Промысел Божы свой цуд сатварыў —
Незалежнасць табе, Беларусь, падарыў.
Радасцю сэрца маё перапоўнена:
Мара твая, Беларусь, ажыццёўлена!
Дык цяпер усе помыслы, сілы, імкненні
Ты скіруй, Беларусь, на сваё Адраджэнне.
Ад роздуму, мудрасці й добрае волі
Залежаць далейшыя лёс твой і доля.
Як і наша зямля, мы — народ старажытны,
Па жыццёваму ўкладу зусім самабытны.
Наша мова прыгожая і мілагучная,
Сэрцу, душы беларуса сугучная.
Сёння ты, Беларусь, сярод роўных роўная —
Гэта ісціна пэўная і безумоўная.
Каб не стацца праклятай у пакаленнях,
Ні перад кім ты не стой на каленях!
Ты — цэнтр Еўропы цывілізаванае,
А не калонія абрабаваная!
Дык жа займі, Беларусь незалежная,
Табе адной месца ў свеце належнае!

Пётр Краўчанка запэўніў: абараняць беларускасць у парламенце будзе каму

Вядомы ў нашай краіне чалавек, былы міністр замежных спраў Пётр Кузьміч Краўчанка ўпэўнена атрымаў перамогу (за яго прагаласавала, нягледзячы на шалёную контрпрапаганду, 61,2 працэнта выбаршчыкаў у другім туры) на выбарах у Вярхоўную Раду Рэспублікі Беларусь у Маладзечанскай Паўднёва-Заходняй акрузе. Ён даў інтэрв'ю карэспандэнту «Звязды», дзе асабліва адзначыў, што ў часе падрыхтоўчай кампаніі не хаваў ад выбаршчыкаў ні свайго мінулага, ні прыхільнасцей да нацыянальнага Адраджэння. «Калі трэба, — зазначыў ён, — выкарыстоўваў і двухмоўе, але ў асноўным мае перадвыбарчыя сустрэчы праходзілі на беларускай мове». «Ад сваіх адраджэнскіх пазіцый, — сказаў Пётр Краўчанка, — я ніколі не адмаўляўся, я веру ў Беларусь як у суверэнную незалежную дзяржаву, я быў міністрам замежных спраў дзяржавы, а не, прабачце, Паўночна-Заходняй вобласці. Мне вельмі спадабалася, што ўзважаны адраджэнскі падыход у Маладзечне ўспрымаўся нармальна». На пытанне карэспандэнта, хто будзе цяпер бараніць у Вярхоўнай Радзе беларускую мову, культуру, Пётр Краўчанка запэўніў, што ва ўсякім разе дэпутаты ад Беларускай сацыял-дэмакратычнай Грамады будуць выступаць на беларускай мове. А ўвогуле, падкрэсліў ён, мы разлічваем, што сярод незалежных дэпутатаў, сярод прадстаўнікоў іншых партый ёсць свядомыя беларусы, адукаваныя, эрудзіраваныя людзі, якія могуць стаць нашымі патэнцыяльнымі саюзнікамі».

«Няма такога паняцця, як прэзідэнцкая ці парламенцкая знешняя палітыка, — падкрэсліў таксама Пётр Краўчанка. — Палітыка гэта павінна быць нацыянальнай, дзяржаўнай... Калі Беларусь стане сапраўднай дзяржавай, жыццё само сфармулюе тое, што адпавядае інтарэсам нацыі...».

Калектыў рэдакцыі «Нашага слова» сардэчна віншуе Пятра Кузьміча Краўчанку, шчырага і актыўнага сябра Таварыства беларускай мовы, з абраннем у склад новай Вярхоўнай Рады Рэспублікі, жадае яму здароўя і поспехаў у вялікай працы на карысць вольнай дэмакратычнай Беларусі.

Мы ўсе нашчадкі беларускіх патрыётаў

Паважаны рэдактар!

У газеце «Наша слова», №50 ад 13 снежня 1995 года быў надрукаваны артыкул А.Мікалайчанкі «Святыні трэба шанаваць».

У ім вельмі аб'ектыўна пададзена інфармацыя аб памятных мясцінах, звязаных са Слуцкім збройным чынам 1920 г. Паміж іншым, аўтар публікацыі ўзгадвае прозвішча камандзіра 1-га Слуцкага палка паўстанцаў капітана Анцыповіча. Мушу зазначыць, што аб гэтым патрыёце Бацькаўшчыны, як і аб усім паўстанцкім кіраўніцтве, недастаткова звестак і звязана гэта з тым, што даследчыкі гэтай тэмы не маюць магчымасці карыстацца калісьці «закрытымі» і да цяперашняга часу не «раскрытымі» архіўна-дакументальнымі крыніцамі. Я ўдзячны сп. А.Мікалайчанку за абнародаванне пэўнай часткі інфармацыі, якую мне ўдалося сабраць на Случчыне пра капітана Анцыповіча. Але мушу зазначыць , што ён не з'яўляецца маім прапрадзедам, як памылкова пададзена ў згаданай публікацыі.

Думаецца, што не толькі я, але і ўся нацыянальна свядомая частка насельніцтва Беларусі з гонарам паважае сябе за нашчадкаў і герояў Слуцкага збройнага чыну.

З павагай

Мікола АНЦЫПОВІЧ.

16 снежня 1995 г.

Жыло-было слова на блакітным экране

Доўгі час на Беларусі адзіным сродкам пашырэння літаратурнай мовы, літаратурнага слова быў друк. У 1925 годзе далучылася радыё, а з 1955-га за пашырэнне літаратурнай мовы ўзялося яшчэ і тэлебачанне.

Сёлета Беларускае тэлебачанне святкуе першыя сорак гадоў з часу свайго заснавання. Амаль сямнаццаць гадкоў на блакітным экране сярод разнастайных і шматлікіх праграм праменілася, мела сваю ячэйку і перадача «Роднае слова». Таму натуральная цікавасць нашай газеты да гэтай перадачы ў юбілейныя для нашага тэлебачання дні.

Я скажу, што Беларускае тэлебачанне распачынае добрую справу. Ад адной назвы — «Роднае слова» робіцца цяплей на душы ў чалавека, які кроўна звязаны з сваім народам, жыве яго інтарэсамі, любіць сваю родную мову...

І вельмі добра, што наша тэлебачанне, з яго вялікімі магчымасцямі весці плённую размову з шырокай грамадскасцю, уключылася ў гэту работу. Я сардэчна віншую работнікаў тэлебачання з пачаткам выпуску часопіса і жадаю ім поспехаў у гэтай высакароднай справе.

Кандрат Крапіва

Наша слова. Спадар Содаль! Вы першы і сталы рэдактар тэлевізійнага часопіса «Роднае слова». Якая гісторыя вашай перадачы?

Ул.Содаль. Прыгадваецца канец студзеня ці пачатак лютага 1979 года. Неяк аднаго разу, а я тады працаваў у рэдакцыі навукова-папулярных перадач — да мяне падышоў галоўны рэдактар згаданай рэдакцыі Радаслаў Александровіч, сын паэта Андрэя Александровіча, і неяк таямніча, нібы трохі спалохана, сказаў: «Праз месяц, другі трэба распачаць выпуск перадачы пра мову. Падумай пра назву. Прыкінь план і абгрунтаванне».

Што й казаць! Прапанова была прыемная, радасная і нечаканая. Яно ж вядома, у якім загоне была наша беларуская думка ў тую пару. І вось раптам дазвол з вялікага экрана весці гаворку пра наша роднае слова. То хіба ж гэта не радасць! Адно бянтэжыла — ніхто дагэтуль не рыхтаваў такіх перадач, ні ў кога не было ніякага вопыту. Але затое была прапанова! Дзе свядома, а дзе навобмацак, пачалася падрыхтоўка да перадачы. Склаў на цэлы год план, распрацаваў канцэпцыю. Усё гэта было абмеркавана на самым высокім узроўні і ўхвалена. Пра адно я толькі прасіў — распачаць эфір з верасня. Хацелася як след усё узважыць, падрыхтавацца, зрабіць хоць які зачын. Але кіраўніцтва падганяла: хутчэй, хутчэй, хутчэй! Тлумачылі: у нашай краіне што можна сёння, заўтра ўжо будзе позна. Гэтакай жа думкі быў і Максім Лужанін, які падахвоціўся весці перадачу. На дапамогу ён паклікаў сабе вядомых нашых мовазнаўцаў Фёдара Янкоўскага, Уладзіміра Юрэвіча. З такім вось складам і выйшла першы раз «Роднае слова» ў эфір 29 красавіка 1979 года. Прывітаў «Роднае слова» таксама і Кандрат Крапіва. Тады гэта быў адзіны на Беларусі агмень, дзе гаварылася пра нашу мову, пра ўсе яе радасці і брыдоты. Гледачы прынялі перадачу шчыра. «Роднае слова» мела вялікую пошту. Кіраўніцтва камітэта таксама спрыяла. Клапацілася, і каб у добры час прайшла перадача, і каб яе паглядзела як мага больш людзей. Кожны выпуск «Роднага слова» паўтараўся. Так што кожны, хто хацеў, мог паглядзець нашу перадачу.

Н.С. А як пачувае «Роднае слова» сёння, у незалежнай беларускай дзяржаве, пасля так званага моўнага рэферэндуму?

Ул.Содаль. Лепш і не пытайцеся! Як казаў наш паэт, няма таго, што раньш было! Новаму кіраўніцтву, асабліва «апошнім часам», не да «Роднага слова». Такое адчуванне: для яго лепей было б, каб такая перадача зусім не існавала. А калі б існавала, то, як яны гавораць, без палітыкі. А як жа? Без выступу на IV з'ездзе ТБМ старшыні Вярхоўнай Рады Мечыслава Грыба? Аднак кіраўніцтва тэлекампаніі палічыла непажаданым гэты сюжэт, бо нібыта гэта не мова.

Н.С.: А якія гады найбольш спрыяльныя былі для «Роднага слова»?

Ул.Содаль. Вядома ж, 1990—1994, калі беларускай мове быў нададзены статус дзяржаўнай. За гэтыя гады мала хто ўмешваўся ў змест перадачы, не дыктаваў. Цяпер мяне спрабуюць зноў вучыць хадзіць па адной масніцы. А я ж бачу побач злева і справа, яшчэ дзесяць масніц, і ўсе яны мае і ўсе яны для мяне. То як я магу сябе тэматычна абмежаваць, калі я разумею з'явы і падзеі значна шырэй, чым мне іх дыктуюць. Ва ўсіх сваіх учынках мы кіруемся вечнымі паняццямі, вечнымі катэгорыямі. Катэгорыямі стваральнымі, а не разбуральнымі.

Н.С. Якія вашыя планы?

Ул.Содаль. Планы ёсць. Прыкладам, у першым квартале мне хацелася б падрыхтаваць такія перадачы, як роля роднага слова ў развіцці навукі. Беларускія прозвішчы. З нагоды падрыхтоўкі аднайменнай энцыклапедыі. Запланавана перадача пра «Новы запавет» для беларусаў з нагоды новага перакладу Святога пісьма на родную мову. Даўно прапанаваў «Роднаму слову» сваю тэму доктар філалагічных навук Арнольд Міхневіч — «Колькі моў павінны ведаць беларусы». Але цяжка сказаць, ці здзейсняцца яны. Мне афіцыйна 6 снежня сказана, што з 1996 года перадача «Роднае слова» скасоўваецца.

Н.С. Няўжо?

Ул.Содаль. На жаль, гэта так. Пра гэта ўжо ўся студыя гудзе. Да мяне падыходзяць, спагадаюць, дзівяцца, абураюцца, раяць, пытаюцца, што я мяркую рабіць?

Н.С. І што ж Вы мяркуеце рабіць?

Ул.Содаль. Для мяне гэтая вестка не ёсць нечаканая. Я бачу, што ўсё да гэтага ідзе. Апошнім часам блакіраваны пэўныя тэмы, і «Роднае слова» ставіцца ў найгоршы для гледача час, з 15 да 17 гадзін, у буднія дні, калі менш верагодна, што тваю перадачу паглядзяць найперштыя, для каго яна прызначана. Ліквідаваны паўторы. А калі ты бачыш, што твая праца бязмэтная, марная, не знаходзіць падтрымкі ў кіраўніцтва, то рукі апускаюцца штокольвек рабіць далей. Гэта ўсё дэмаралізуе. Тут і самому іншы раз цяжка сябе наладзіць на працу з-за арганізацыйных, тэхнічных недарэчнасцяў. І здароўе ўжо не тое. А тут яшчэ кіраўніцтва бясконца тузае: і тое не тое, і гэта не гэта. Кожны дзень засмучэнні, шмаргаліна, стрэсы. А адкуль жа браць натхненне? Хто яго мусіць даваць нам? З гэтай нагоды я вельмі здзіўлюся: няўжо наша кіраўніцтва не разумее, колькі духоўнай сілы кладзецца на кожную перадачу, якая б яна ні была. А колькі траціцца матэрыяльных сродкаў. Лічу, што лепшыя творчыя працы, як і раней, павінны паўтарацца. Тэлевізійная перадача не газета: не прачытаў зараз, прачытаю заўтра, паслязаўтра, праз месяц, праз год. Перадача мільганула на экране і ніякага следу.

Яшчэ ж зусім нядаўна «Роднае слова» выходзіла аж чатыры разы на тыдзень. Гэта былі два арыгінальныя выхады і два паўторы. У гэтым стасунку мушу пахваліцца: мне выпала распачаць на тэлевізіі і яшчэ адну моўную праграму — «Гаворым па-беларуску». Пасля яе перадаваў іншым. Праз некаторы час перадача заглухла. Такія перадачы ў адзіночку не зробіш. Трэба рэжысёры-аднадумцы, апантаныя тым жа словам. А з гэтым на тэлевізіі найцяжэй.

Н.С. Дык няўжо і праўда — на тэлевізіі не будзе больш перадачы «Роднае слова»? Я аж не веру.

Ул.Содаль. І я не веру... Ну, хай я не гэтак раблю перадачу, як камусь гэта хочацца.., хацелася б. Але прычым сама перадача «Роднае слова»? Я не прэтэндую, на сваю вечнасць пры ёй. З прыемнасцю ўступлю «Роднае слова» маладым, маладзейшым. Тэлевізія наогул — гэта, найперш, муза для маладых. Хай яны і робяць «Роднае слова», як гэта бачыцца кіраўніцтву. Я ж інакш не магу... Я магу быць толькі такім, як ёсць, і мая перадача будзе такая, якое наша жыццё, будзе ўсё ў ім ладна, гарманічна, і перадача будзе такая. А пакуль робіцца глум з мовы, «Роднае слова» не можа маўчаць. Не я прапаную тэматыку — само жыццё. Мне кажуць: паказвайце «красоту языка», «учите языку». Але як гэтым займацца, калі ў краіне моўны пажар, моўны глум? Паміж іншым, я не думаю, што само наша кіраўніцтва прыйшло да думкі скасаваць «Роднае слова» на тэлевізіі. Чаму я так думаю? Апошні выпуск «Роднага слова» прайшоў у кастрычніку. Ён цалкам прысвячаўся вынікам моўнага рэферэндуму. Перадача была спакойная, разважная. У ёй прымаў удзел дырэктар Інстытута мовазнаўства імя Якуба Коласа Аляксандр Падлужны, галоўны інспектар Міністэрства адукацыі Тамара Саўчук, настаўнікі Крашынскай школы. Усё было ўзважана. І ўсё ж, перадачу не хацелі пускаць. Тым не менш, перадача хоць і а 17 гадзіне, але ў эфір прайшла. Значыцца, тэлевізійнае кіраўніцтва, хоць і адчувала, што яго чакае пасля такой перадачы, усё ж не пакрывіла душой супраць праўды. І я ўдзячны яму за гэта. Хаця за што ўдзячны? Гэта павінна быць нормай. Але, як пісаў Максім Багдановіч, беларус спрадвеку, дзе трэба крыкнуць было: «Ратуйце», мусіў казаць: «Дзякуй». Для мяне вельмі быў важны гэты выпуск. Без выхаду яго я б не змог нічога далей рабіць, бо трэба было сказаць тое, што сказаў, а затым ісці ўжо далей. Ва ўсякім разе, у гісторыі «Роднага слова» важна было паставіць кропку. І я яе паставіў. Цяпер сваю кропку хоча паставіць кіраўніцтва.

Н.С. А як вы думаеце, чаму кіраўніцтва тэлекампаніі рашылася на такі крок?

Ул.Содаль. Не ведаю. Зараз на тэлебачанні ідзе рэарганізацыя. І я нейкім чынам падтрымліваю яе. Людзей час ад часу варта варушыць. Але каб так!..

«Роднае слова» трымалася ўсіх тых вызначэнняў, якія выкладзены ва ўстаноўчай запісцы, падпісанай кіраўніцтвам. У ёй, прынамсі, гаворыцца: «Часопіс мае на мэце асвятляць пытанні развіцця беларускай мовы, яе багацця, глыбока народнай сутнасці, сувязяў з іншымі мовамі, **непасрэдную сувязь з людзьмі і патрэбамі дня...**».

Гэтых пастулатаў і трымалася «Роднае слова» праз усе гады. Якраз гэты момант і кваліфікуюць «Роднаму слову» палітыкай. Гэта, пэўна, адна з асноўных прычын — чаму «Роднае слова» не ўключылі ў вяшчальную сетку на 1996 год.

Н.С. Што вы мяркуеце рабіць на тэлевізіі без «Роднага слова»?

Ул.Содаль. На мне яшчэ і навучальнае тэлебачанне. Так што праца пакуль будзе.

Спадзяюся, адновіцца і «Роднае слова». Мо гэтым хто іншы будзе займацца. Але і мне штокольвек ім знойдзецца. Урэшце, будзе на тэлевізіі «Роднае слова» ці не — гэта залежыць і ад гледача. Будуць патрабаваць — да іх голасу прыслухаюцца. У асноўнай канцэпцыі рэфармавання гаворыцца, што новая сетка вяшчання ідзе ад гледача: «Мы пошли от зрителя».

Н.С. Але ж не толькі іх меркаванні павінны ўлічвацца. Ваша перадача — старонка нашай культуры.

Ул.Содаль. І не толькі культуры. На заканчэнне хачу прыгадаць: «Роднае слова» паўстала да жыцця на экране з клопату колішняга старшыні Дзяржкамітэта па тэлебачанні і радыёвяшчанні Генадзя Бураўкіна пры падтрымцы ЦК і самога спадара Пятра Машэрава. Таму вельмі дзіўнае рашэнне кіраўніцтва цяперашняй тэлекампаніі. Скасаваць «Роднае слова» — гэта ўсё роўна, што выкінуць сімвал Беларусі. Ды яшчэ напярэдадні юбілею. І гэта ў «незалежнай» дзяржаве. Але здзіўляцца няма чаго. Усё мае пачатак, усё мае і канец. І нават калі б рашэнне кіраўніцтва было адменена, той творчы гурт, які дагэтуль самаахвярна рыхтаваў «Роднае слова», не хутка акрыяе, наладзіцца. Дый уласна ўжо гэтага гурта і няма. Яго трэба ствараць нанава.

Апошні выпуск «Роднага слова» пачынаўся і заканчваўся вядомай народнай гульнёй-песняй. У ёй адны спявалі: «А мы проса сеялі-сеялі». А паганцы на гэта казалі: «А мы проса вытапчам, вытапчам».

Так яно ўсё і адбылося. Слаўна, хоць і пакутліва, жыло на тэлевізіі «Роднае слова». Яно, як магло, з 1979 па 1995 год не давала зацягваць грамадскую моўную думку балотнай раскай. Яно было і якімсь моўным барометрам і для сваёй тэлевізіі. Што будзе далей — паглядзім. Але так не павінна быць, павінна быць інакш. А інакш — гэта лепей. Гэтак казаў яшчэ ў мінулым стагоддзі наш слаўны Францішак Багушэвіч. Яму ж належаць і словы «Наша мова нам Богам дадзена». Ён жа і засцерагаў: «Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмёрлі!»

То памятайма гэтыя святыя запаветы і кіруймася імі.

Уладзімір СОДАЛЬ.

Слуцкаму збройнаму чыну — 75

Час самапазнання

На пачатку снежня сябры Нацыянальнага камітэта па святкаванні 75-х угодкаў Слуцкага збройнага чыну праводзілі сваё чарговае мерапрыемства. Яны ў пасёлку Чырвоная Слабада (гістарычная назва Вызна) Салігорскага раёна ўсталёўвалі памятны крыж у гонар палеглых у барацьбе за волю і долю Беларускай Народнай Рэспублікі харобрых слуцакоў, а ў Слуцку на тым будынку, дзе праходзіў у лістападзе 1920 года з'езд Случчыны, мацавалі мемарыяльную дошку.

Тады ўвагу журналістаў прыцягнуў высакаваты пажылога ўзросту мужчына, які, быццам прафесійны карэспандэнт, усё завіхаўся каля ўдзельнікаў імпрэзаў, праводзіў здымкі .

Гэта, як потым высветлілася, быў сын камандзіра 1-й Слуцкай брыгады стральцоў войска БНР Антона Сокал-Кутылоўскага, аднаго з кіраўнікоў Збройнага чыну, — Леанід Антонавіч Сокал-Кутылоўскі.

Як бы там ні было, зазначыў ён, а часы і акалічнасці на Беларусі мяняюцца, і мы вяртаем страчаную не па нашай віне сапраўдную гісторыю сваёй краіны ды свайго народа. Вось і дачакаўся гэты чалавек: нарэшце, ягонага бацьку завуць не ворагам народа, а народным героем, нарэшце справу ягоных паплечнікаў таксама лічаць геройскай.

А што важна для ўмацавання беларускай дзяржаўнасці? Гэта, па глыбокім перакананні Леаніда Антонавіча, вяртанне да ўсіх сваіх нацыянальных каранёў — да культуры, мовы, веры, традыцый у выхаванні нашчадкаў.

Мусіць, усё сваё свядомае жыццё Сокал-Кутылоўскі-малодшы толькі тым і займаўся, што вяртаў наш народ да гістарычных каранёў; аднаўляючы такія музеі, як Адама Міцкевіча ў Наваградку, пасля ў Баранавічах, Слоніме і нават — у Данецку на Украіне, на шахце «Перадавая». І яшчэ адна біяграфічная дэталь: Леанід Антонавіч — не член КПСС, хаця прайшоў усю вайну ад званка да званка і пасля перамогі служыў у арміі тры гады. Не ўступаў, бо дзеля гэтага трэба было выракацца бацькі, «ворага народа»...

Так сёння гісторыя Беларусі вяртаецца да яе грамадзян не толькі праз агульнае веданне пра падзеі, так бы мовіць, маштабнага значэння і гучання, але і праз наша веданне аб жыццях ды лёсах асобных удзельнікаў тых падзей, памяць пра якіх яшчэ нядаўна бальшавікі рознымі спосабамі амаль знішчылі ўшчэнт ці абылгалі.

У сціплай кватэры Леаніда Антонавіча на сценах гасцявога пакоя — фотапартрэты прадстаўнікоў чатырох пакаленняў некалі славутага шляхецкага беларускага роду Сокал-Кутылоўскіх: Андрэя, Антона, Леаніда, Валерыя і Алега — прадзеда, дзеда, сына і ўнукаў-праўнукаў. Леанід Антонавіч разважае аб праблемах пераемнасці пакаленняў і робіць выснову: трэба, каб пра свае радаводы ведала не толькі патомная шляхта, але і людзі ўсіх званняў: рабочыя і сяляне, і канешне ж, інтэлігенцыя. Гэта падтрымлівае, спрыяе развіццю самапавагі, годнасці, адчуванню еднасці з нацыянальнай гісторыяй.

— Напрыканцы снежня 1920 года рэшткі разбітых слуцкіх паўстанцаў перайшлі савецка-польскую дэмаркацыйную лінію. Як пасля гэтага склаўся лёс вашага бацькі?

— Ён проста вярнуўся ў свой родавы маёнтак пад Ганцавічамі. А калі адбыўся канчатковы падзел Беларусі паміж Польшчай і Расіяй — заходняя частка нашай бацькаўшчыны апынулася менавіта ў складзе Польшчы, бацька пайшоў працаваць па спецыяльнасці — ладзіць чыгуначныя масты ды іншыя збудаванні, ён быў па адукацыі інжынерам-будаўніком.

— Пасля ўз'яднальнай акцыі Заходняй і Усходняй Беларусі ў 1939 годзе яго рэпрэсавалі?

— Не адразу. Да 20 чэрвеня 1941 года ён усё яшчэ працаваў у Баранавічах, будаваў тамтэйшы чыгуначны вузел Баранавічы-Палескія. У Баранавіцкім Доме народнай творчасці працаваў і я, таму што бацькі мяне пасля сканчэння гімназіі вывучылі ў Баранавіцкім ліцэі гуманітарных навук. Музейная справа, мастацкае афармленне, фотасправа — вось далёка не поўны пералік тых спецыяльнасцяў, якія даў мне ліцэй... Але вернемся да 20 чэрвеня 1941 года. У той дзень і арыштавалі нас абодвух з татам. Праз дзень яго адпраўляюць па этапу ў Мардовію, у лагер для палітзняволеных. А нас — усіх родных-блізкіх Антона Сокала-Кутылоўскага — на 25-гадовую прымусовую жытку ў Сібір...

— Але ж Вы, Леанід Антонавіч, — ветэран Другой сусветнай вайны. Дзіўна, як Вам, сыну «ворага народа», савецкая дзяржава даверыла зброю і прадаставіла магчымасць змагацца супраць фашызму?

— Мусіць, выспела такая неабходнасць, што і намі, дзецьмі палітзэкаў, не пагрэбавалі. Праз некалькі месяцаў пасля нашай змены месца жыхарства мяне прызваў Мінусінскі ваенкамат. Якраз стваралася Польскае Войска, і мяне, хлопца, які добра ведаў польскую мову, і накіравалі ў гэтае войска. У ягоных шыхтах я і дайшоў да Берліна, вызваляючы ад фашыстаў родную зямлю.

— А ў гэты час Антон Сокал-Кутылоўскі адбываў пакаранне ў МардЛАГУ...

— Так, ён там без суда і следства сядзеў гадоў сем. Толькі ў 1948 годзе савецкая Феміда ўсчала афіцыйны суд. Татку «пашанцавала»: на той час у СССР смяротнае пакаранне было заменена на 25 год турэмнага зняволення. Іх яму і закаталі. Але вярнуўся ён дамоў у 1956 годзе, пасля таго як Мікіта Хрушчоў развянчаў культ асобы Сталіна. Вярнуўся хворы, абмарожаны... На той час мая мама жыла з дачкой у Польшчы (у Шчэціне). Туды і паехаў бацька... Там у 1983 годзе і скончыў свой жыццёвы шлях.

— На якой мове звычайна размаўляў у сваім побыце Антон Сокал-Кутылоўскі?

— Звычайна з намі, дзецьмі, у сваёй сям'і карыстаў роднае, беларускае слова. На працы — па-рознаму: з беларусамі — па-беларуску, з палякамі — па-польску, з расійцамі — па-расійску. Але самая галоўная яго ідэя была вельмі блізкая сённяшнім нацыянальным дэмакратам — адрадзіць родную культуру, не даць збэсціць польскім шавіністам беларускую мову, вярнуць народу ягоную сапраўдную гісторыю. Уласна, за гэта ён і выступіў у Слуцкім збройным чыне супраць тых, хто за спіною беларусаў раздраў на кавалкі нашу краіну.

— Вось Вы, Леанід Антонавіч, — прафесіянал у музейнай справе. Як Вы лічыце, ці вартая памяць Антона Сокала-Кутылоўскага і яго паплечнікаў больш велічнага, больш мастакоўскага ўшанавання?

— Я лічу, што сёння, калі наша дзяржава дэкларуе свой палітычны плюралізм, наспеў час, сапраўды, стварыць добры мемарыяльны комплекс, каб у месцах тых баёў былі пастаўлены і добрыя помнікі, утвораны музей Слуцкага збройнага чыну, запатрабаваны ў Беларусь архіў па гэтаму паўстанню з Расіі. І вуліцы не пашкодзіла б назваць імёнамі герояў-слуцакоў. Гісторыю трэба шанаваць і помніць...

Алесь МІКАЛАЙЧАНКА.

Уражанні

Костка ў мазгах

Сустракаюся з ім часцяком на вуліцах горада. Ён — былы вайсковец, адстаўнік, яму — за шэсцьдзесят. І кожны раз, убачыўшы мяне, з ухмылачкай на чырвоным твары, гучна, каб усе чулі, пытаецца здалёку:

— Ну, как с независимостью вашей? Натешились, да?

У яго шэрых старэчых вачах — зларадная, нядобрая, па-расійску кажучы, «поддевка». Першы раз я цярпліва, як знаёмаму, патлумачыў, што нам, беларусам, упершыню за дзвесце гадоў пашанцавала: пяць гадоў назад незалежнасць нам далася без крыві і насілля — нібы на талерцы яе паднеслі. Мусіць таму для многіх жыхароў рэспублікі — беларусаў і небеларусаў, такіх, як ён, расійцаў, тая незалежнасць была нечаканай, калі не ведаюць, добра гэта ці лепей зноў, як тым яўрэям у першым стагоддзі да нашай эры, што, вырваўшыся з рабства з Егіпта, пасля доўгіх блуканняў па пустыні, жадалі зноў вярнуцца ў рабства — да дармовай паліўкі з агульнага катла. Той адстаўнік не жадаў мяне слухаць, мае словы праляталі міма яго вушэй.

З таго часу, калі ўбачу яго на вуліцы, баюся сустрэчы. Таму як пачую здалёку ўжо знаёмае правакацыйнае пытанне:

— Как там с независимостью и самостойностью вашей?

Прахожыя азіраюцца на яго, паціскаюць плячыма. Я ўзнімаю ўгару вялікі палец, маўляў, усё ў парадку пакуль з незалежнасцю. І зварочваю ў першы завулак.

За доўгія гады пражывання ў Слуцку ён так і не навучыўся паважаць мову, звычкі, культурную спадчыну краіны, а яе сённяшняя незалежнасць для яго, чамусьці, што костка ў горле. Таму мае рацыю расійскі пісьменнік Навум Каржавін («Литературная газета», № 48, 95), калі сцвярджае, што «да гэтага часу ў краіне існуюць прыхільнікі Сталіна, а манера мышлення, паводзінаў, прынцыпы адносін з іншымі людзьмі выдаюць усіх сталіншчыкаў з галавою». Што праўда, то праўда, у нас іх таксама хапае, аб чым сведчыў і мітынг з нагоды 78-й гадавіны кастрычніцкага перавароту на плошчы Незалежнасці ў Менску, дзе партрэтаў Сталіна было бадай не менш, чым чырвоных сцягоў. Назіраў за гэтым і адразу ўспамінаў зацята-агрэсіўны твар «свайго» адстаўніка.

Міхась ТЫЧЫНА.
г.Слуцк.

Наш каляндар

Ішлі ў бой за Бацькаўшчыну

(Заканчэнне. Пачатак у №№ 45, 47)

Слуцкае паўстанне 1920 года разгаралася. Актыўныя дзеянні слуцкіх паўстанцаў прымусілі чырвоныя войскі нават перайсці да абароны. Часці і падраздзяленні Слуцкай брыгады стральцоў Беларускай Народнай Рэспублікі ў ноч на 10 снежня 1920 года атакавалі непрыяцеля каля вёсак Крывасёлкі і Навасёлкі, у ноч на 12-га — у вёсцы Старынь. Потым быў распачаты наступ на мястэчкі Семежава і Вызна. У ноч на 13 снежня паўстанцы зноў занялі Семежава, але вымушаныя былі з боем адысці.

Польская дэлегацыя на мірных перамовах у Рызе дала дазвол часцям чырвоных заходзіць у нейтральную зону і нават на польскую тэрыторыю. Польшчы было непатрэбнае гэтае беларускае паўстанне, бо яна як раз канчаткова дзяліла беларускую зямлю з Савецкай Расіяй. Як потым стала вядома, кіраўнік савецкай расійскай дэлегацыі А.Іофэ паводле загаду У.Леніна прапанаваў Польшчы ўжо тэрыторыю Беларусі, толькі польская дэлегацыя не хацела яе ўзяць, слушна баючыся беларускага паўстання ў Польшчы.

Э.Вайніловіч, фундатар Чырвонага касцёла ў Менску, у сваіх мемуарах згадвае, што пасля баёў ля Вызны і Семежава чырвоныя войскі зайшлі далёка за лінію замірэння (г.зн. за дзяржаўную мяжу, вызначаную савецка-польскай дамовай 12 кастрычніка 1920 г.), ажно за Пузаў, пад Ёдчыцы, што было ўжо на тагачаснай польскай тэрыторыі. Ён сведчыць, што польскія войскі нават адышлі за сваю дэмаркацыйную лінію (за 15 кіламетраў ад мяжы). Зразумела, што гэта было зроблена, каб даць магчымасць савецкім войскам разграміць паўстанцаў.

Штаб Слуцкае брыгады пераехаў у вёску Морач (за 20 кіламетраў на захад ад Вызны). У наступных баях у ноч на 18 снежня атрады паўстанцаў зноў занялі Семежава, а ў наступную ноч зноў пасля бою занялі Вызну і прасунуліся на ўсход ад яе.

Сабраўшы значныя сілы, раніцай 19 снежня адзінкі Чырвонай арміі пачалі наступ, каб зліквідаваць узброенае паўстанне. У гэты ж дзень чырвонымі было адбіта мястэчка Вызна. Слуцкія паўстанцы пачалі адыходзіць на захад. Зброі і боепрыпасаў было мала. Харчаванне канчалася. 20 снежня паўстанцы былі адціснутыя да ракі Морач. У той жа дзень іх выбілі з Семежава. Штаб Слуцкай брыгады вымушаны быў перабрацца ў вёску Заастравечча (Клецкі раён) каля ракі Лань, за якой стаялі польскія войскі. Сюды збіраліся аддзелы паўстанцаў, якім была нанесена параза. Беларуская Рада Случчыны, як часовы орган улады Беларускай Народнай Рэспублікі на вызваленай тэрыторыі, прыняла рашэнне перайсці Лань, у раён размяшчэння 41-га польскага палка 28 снежня 1920 г. Слуцкая брыгада перайшла за раку Лань.

Перад самым адыходам 1-ы Слуцкі полк, які першы ўдзельнічаў у баях, за ўдзел у баях атрымаў ад Рады палкавы сцяг залацістага колеру, 2 метры даўжынёю і 1 метр шырынёю. Пасярэдзіне сцяга Пагоня 45 сантыметраў дыяметрам, а навокал яе надпіс: Першы Слуцкі полк стральцоў Беларускай Народнай Рэспублікі. 31 снежня на польскі бок перайшоў апошні аддзел слуцкіх паўстанцаў. Паўстанне скончылася.

Але Слуцкі збройны чын працягваўся. Са складу брыгады адзін батальён (каля 400 чалавек) са сваімі афіцэрамі на чале застаўся на Случчыне, каб працягваць баявыя дзеянні партызанскага характару. Падзяліўшыся на асобныя невялікія групы, яны разышліся па лясах і яшчэ доўгі час ваявалі.

Асноўная ж маса слуцкіх паўстанцаў была інтэрнаваная ў польскіх лагерах да канчатковага замірэння Польшчы і Савецкай Расіі (18 сакавіка 1921 года). Усе афіцэры і салдаты Слуцкай брыгады былі раззброеныя. Спачатку іх трымалі ў лагеры ў раёне мястэчка Сіняўка, потым перавялі ў лагер у Беластоку. Толькі ў траўні 1921 года іх выпусцілі з лагеру.

У гісторыі беларускага нацыянальна-вызваленчага руху XX стагоддзя Слуцкі збройны чын мае выключна важнае значэнне. Гэта быў патрыятычны чын беларускага сялянства і інтэлігенцыі ў барацьбе за незалежнасць і самастойнасць Беларускай дзяржавы. Слуцкія паўстанцы літаральна за некалькі дзён сфармавалі легальную дэмакратычную ўладу і сваё нацыянальнае войска, выключна з добраахвотнікаў, сялянскай моладзі, якую падтрымлівалі бацькі. Зноў, як гэта часта здаралася ў нашай гісторыі, значна меншае (ды яшчэ і дрэнна ўзброенае) войска цэлы месяц (27 лістапада — 28 снежня 1920 года) мужна змагалася з пераважаючай сілай ворага. Прыклад гераічных слуцкіх ваяроў назаўсёды ўвайшоў у гісторыю вызваленчай барацьбы нашага народа.

Анатоль ГРЫЦКЕВІЧ.

Жыццё Таварыства

«Скарбовы ліст» выдавецтва

Ад самага пачатку дзейнасці ТБМ імя Ф.Скарыны выдавецтва «Юнацтва» з'яўляецца калектыўным сябрам Таварыства. І самая галоўная нашая складка — служэнне роднаму слову, захаванне беларускай дзіцячай кнігі. Юнаму пакаленню адрасуецца сёння і 10-томная «Бібліятэка беларускай дзіцячай літаратуры», і 30-томная «Бібліятэка замежнай дзіцячай літаратуры». Супрацоўнікі выдавецтва «Юнацтва» падрыхтуюць у 1996 годзе 30 кніг. Толькі ў серыі «Школьная бібліятэка».

Чакаюць сваіх чытачоў штогоднік гістарычнай літаратуры «Бацькаўшчына», вернуты з небыцця рукапіс рамана Віктара Вальтара «Роджаныя пад Сатурнам» — кніга пра К.Каліноўскага....

А пакуль калектыўны сябар ТБМ імя Ф.Скарыны рыхтуецца да «юнацкага» юбілею: 4 студзеня 1996 года «Юнацтву» спаўняецца 15 гадоў.

Сяргей ПАНІЗЬНІК,
скарбнік першаснай суполкі
ТБМ імя Ф.Скарыны.

Беларускае замежжа

У Латвіі шануюць беларускасць

Вядома, што ў міжваенны час у краінах Балтыі працавалі беларускія школы і гімназіі, выходзілі кнігі, часопісы і газеты. Яны неслі мясцовым беларусам нацыянальную свядомасць, дапамагалі ў захаванні сваёй мовы, культуры і этнічнай адметнасці. Пасля Другой сусветнай вайны становішча змянілася, і добрая традыцыя надоўга перарвалася. Савецкія «вызваліцелі» знішчылі беларускія культурныя асяродкі ў гэтых краінах (як, дарэчы, асяродкі і іншых народаў) і ўвялі рэжым узмоцненай русіфікацыі ўсяго насельніцтва на акупаванай тэрыторыі, інструментам якой сталі перш-наперш садкі, школы, сродкі масавай інфармацыі, дзяржаўныя службы і, вядома ж, «рабочыя месцы» грамадзян, якія ўжо не маглі абысціся на працы без ведання расійскай мовы.

Заўважана, што беларусы ўвогуле лёгка паддаюцца асіміляцыі, асабліва, калі яна ажыццяўляецца з боку «братняга народа». Беларуская дыяспара ў Прыбалтыцы не стала выключэннем, памяняўшы родную мову на чужую. Сёння, як вядома, многія тамтэйшыя «браткі-беларусы» змагаюцца за інтарэсы рускамоўнага, а дакладней, расійскага насельніцтва (напрыклад, за іх школы), на той падставе, што і яны, маўляў, ужо рускамоўныя і ім гэта патрэбна. Адраджэнне ў Балтыі беларускіх культурных асяродкаў — школ, выдавецтваў, калектываў мастацкай самадзейнасці, аж да цэнтраў беларускай культуры — стала магчымым пасля таго, як рэгіён набыў статус незалежнасці.

На Сустрэчы кіраўнікоў беларускіх суполак замежжа ў Менску прадстаўнікі ад Летувы, Латвіі і Эстоніі (Ярчак, Целеш, Малафей, Клыга, Астравумава і іншыя) апавядалі, як улады дапамагаюць ім адбудоўваць нацыянальнае жыццё беларускай дыяспары, садзейнічаючы тым самым захаванню беларускай присутнасці на сваёй тэрыторыі. Прыкладам можа стаць Латвія, дзе на сённяшні дзень працуе сем беларускіх суполак, у тым ліку і творчае аб'яднанне беларусаў Балтыі пад назвай «Маю гонар», у якое ўваходзяць не толькі мастакі Латвіі, але і Летувы, Эстоніі, Швецыі, Санкт-Пецярбурга. Дырэктар першай у Латвіі Рыжскай беларускай дзяржаўнай школы (ён жа і кіраўнік суполкі «Маю гонар») мастак Вячка Целеш у гутарцы з карэспандэнтам газеты «Наша слова» паведаміў, што школа працуе другі год — па праграме, якая арыентуецца на еўрапейскую сістэму адукацыі. З першага класа ў ёй выкладаюцца англійская, латышская і беларуская мовы з паглыбленым іх вывучэннем. У класах не больш за 15 дзяцей, што дае магчымасць педагогам ажыццяўляць індывідуальны падыход да кожнага дзіцяці, а вучням максімальна рэалізоўваць свае магчымасці і набываць веды. У школе працуюць кваліфікаваныя настаўнікі: Тамара Станкевіч, Ганна Іванэ, той жа Вячка Целеш і іншыя. Матэрыяльна дапамагаюць школе прадпрымальнікі Янка Кабановіч, які забяспечвае харчаванне вучняў у школе, і Васіль Мельнікаў, які наймае аўтобус для дастаўкі дзяцей у школу. У арганізацыі работы школы дапамагае старшыня Латвійскага таварыства беларускай культуры «Світанак», доктар хімічных навук Мікола Ярчак. З боку Беларусі школа атрымлівае дапамогу з Міністэрства адукацыі і навукі, якое дасылае вучням падручнікі, а настаўнікам дае магчымасць павышаць веды на семінарах у Менску. З разуменнем ставяцца да патрэб школы і беларуская амбасада ў Рызе, і Згуртаванне беларусаў свету «Бацькаўшчына». Завяршаючы гутарку, спадар Целеш адзначыў: «Як бачыце, у горадзе Рыга знайшліся людзі, якія не пабаяліся паслаць сваіх дзетак вучыцца ў беларускую школу, нягледзячы нават на ганебны рэферэндум, які прайшоў на Бацькаўшчыне. Я ўпэўнены, што колькі б ні стараліся русіфікатары, яны не ў стане пагасіць нашу любоў да матчынай мовы, перарваць тую ніць, якая звязвае нас з продкамі. Спадзяюся, што беларуская школа ў Латвіі будзе жыць, працаваць і стане той крыніцай, якая надасць моцы ўсяму беларускаму адраджэнню. Дадам, што ў нашай школе вучацца дзеці розных нацыянальнасцей».

Ірына КРЭНЬ.

На здымках: Першае верасня 1995 года ў першым класе Рыжскай беларускай школы. Заняткі вядзе **Ганна Уладзіславаўна Іванэ.**

Вучні Рыжскай беларускай школы са сваімі настаўнікамі і дырэктарам **Вячкам Целешам.**

У суседзяў

Паміж Польшчай і Расіяй. Беларусь у канцэпцыях польскіх палітычных груповак у 1918—1922 гадах

Так называецца кніга, выдадзеная ў мінулым годзе ў Варшаве. Прапануем увазе чытачоў рэцэнзію на яе, змешчаную ў альманаху «Białoruskie zeszyty historyczne» № 1 (3) 1995 г.

Крысціна Гамулка з Гданьска — адна з тых нешматлікіх польскіх гісторыкаў, якія сістэматычна даследуюць палітыку ўрадаў II Рэчы Паспалітай у дачыненні да беларускай меншасці. У мінулым годзе выйшла чарговая яе кніжка «Паміж Польшчай і Расіяй», у якой разглядаецца стаўленне польскіх уладаў, галоўных палітычных партыяў і рухаў да беларускай праблемы ў 1918—1922 гадах — часе стварэння польскай і беларускай дзяржаваў.

Асаблівасцю гэтай працы К.Гамулкі, як і ранейшых яе прац, ёсць разгляд падзей праз прызму дакументаў і літаратуры, створаных палякамі. Таму кніга, па сутнасці, ёсць апісанне тэорый і праграмных канцэпцый у сферы нацыянальнай палітыкі партый Народнай дэмакратыі, Польскай сацыялістычнай партыі, Польскага народнага згуртавання «Пяст», Польскага народнага згуртавання «Вызваленне» ды палітычнага лагера, звязанага з Юзафам Пілсудскім. Некаторыя з гэтых партый у згаданым часе знаходзіліся ля ўлады і мелі магчымасці, хай і абмежаваныя, практычнай рэалізацыі сваіх праграм.

Апісанне стаўлення кіруючых колаў Польшчы да беларусаў і Беларусі адлюстроўваюць урадавыя дакументы — вайсковыя ці паліцыйныя, — якія аўтарка дарэчна выкарыстала ў сваёй працы. Але гэта толькі адзін пункт гледжання на падзеі 1918—1922 гадоў. Іншы іх вобраз ствараўся ў вачах беларусаў, якія пакінулі не менш багатую літаратуру ў выглядзе дакументаў, кніг, публіцыстыкі. Аднак гэтыя крыніцы звестак адлюстраваныя ў разгляданай працы мінімальна і, магчыма, слушна, бо яна прадстаўляе канцэпцыі менавіта польскіх палітыкаў у дачыненні да Беларусі. Таму беларускі пункт гледжання знаходзіцца ў ёй на другім плане.

Разгляданы перыяд часу аўтарка дзеліць на тры часткі. Кожнай прысвечаны асобны раздзел. Першая апісвае праект польскай усходняй палітыкі, сфармуляваны галоўнымі палітычнымі групоўкамі да часу ўсталявання польскай дзяржаўнасці. Наступ Пілсудскага ў 1919 годзе ды стварэнне ў снежні гэтага года Рады БНР скончвае, на погляд К.Гамулкі, перыяд палітыкі, калі беларускі народ выступаў як суб'ект палітыкі і ствараў падмурак сваёй дзяржаўнасці. Другі перыяд скончыўся падпісаннем рыжскага трактату, у выніку чаго зніклі апошнія спадзяванні на стварэнне хаця б беларускай аўтаноміі ў сферы ўплыву Польшчы. Апошні раздзел кнігі займае апісанне разгортвання асіміляцыйных працэсаў і, з другога боку, — роспачных спробаў беларускай інтэлігенцыі дамагчыся хаця б прызнання польскімі ўладамі непадобнасці, асобнасці беларускай культуры.

Кніга «Паміж Польшчай і Расіяй» сярод мноства навуковых прац, прысвечаных беларускай праблеме ў польскай палітыцы, адрозніваецца аб'ектыўнасцю падчас разгляду нават самых балючых пытанняў. Крысціна Гамулка без недамовак піша аб выключнай слабасці беларускага руху, роўна як і аб узмацненні нацыяналістычных тэндэнцый польскага боку. Пасля стварэння палякамі ўласнай дзяржавы федэралісцкія ідэі ў іхнім асяроддзі пачалі траціць колішнюю папулярнасць. Стаўшы гаспадарамі, палякі абралі шлях паланізацыі, пазбавіўшы тым самым ілюзіяў нават самых паланафільных беларускіх дзеячаў. Дыскусія паміж польскімі палітычнымі групоўкамі вялася толькі вакол праблемы, які спосаб асіміляцыі ўжываць інтэнсіўней — нацыянальны ці дзяржаўны. У першым выпадку гэта азначала б забарону беларускага школьніцтва, абмежаванне магчымасцей стварэння беларусамі гаспадарчых, культурных і палітычных арганізацый. У другім — структуры гэтыя мусілі б служыць мацаванню прывязанасці да польскай дзяржавы. Канчатковая мэта абедзвюх гэтых канцэпцый была, аднак, агульнай. Федэралісты, якія ў 1926 годзе атрымалі поўную ўладу ў Польшчы, за дзесяць гадоў кіравання практычна ажыццявілі ўсе ідэі польскіх нацыяналістаў. Бо ні ПСП, ні ПНЗ «Вызваленне», а ні г.зв. бельведэрскі (прэзідэнцкі — «НС») лагер не трактавалі сур'ёзна сваіх праграм у дачыненні да беларусаў. З дакументаў, змешчаных у працы К.Гамулкі, адназначна вынікае: усе ліберальныя праграмы ў сферы нацыянальнай палітыкі былі забытыя, як толькі іх стваральнікі пачалі рэальна ўплываць на вырашэнне пытанняў дзяржаўнага кіравання. Уражваюць, напрыклад, сведчанні аб рэакцыі польскіх палітычных партыяў на разгон польскімі ўладамі Рады Беларускай Народнай Рэспублікі (с. 89—90). Дзеянні ўладаў не асудзіў ніхто. Адсюль можна зрабіць выснову: не існавала палітычных асяродкаў, зацікаўленых у стварэнні федэратыўнай адміністрацыйнай беларускай адзінкі, нават з абмежаваным суверэнітэтам, у складзе Польшчы. Затое да федэралісцкіх канцэпцый вярнуліся ў час бальшавіцкага наступу ўлетку 1920 года, калі не было магчымасці ўплываць на сітуацыю ў Беларусі.

Кніга К.Гамулкі, нягледзячы на крытычны падыход яе аўтаркі да крынічных матэрыялаў, мае пэўныя недакладнасці. Датычыць гэта пераважна частак, у якіх гаворыцца аб стане беларускага руху. Напрыклад, аўтарка прымае за праўду інфармацыю II Аддзела польскага Генеральнага штаба пра колькасць беларускіх партызанаў, што ваявалі ў групах, належных да «Зялёнога дуба», дзе падаецца лічба каля 6000 асобаў. Гэта была б значная сіла, існаванне якой было б адлюстравана ў беларускіх дакументах. Але з гэтага боку няма сведчанняў наяўнасці гэткай колькасці партызан, што ваявалі з Чырвонай Арміяй.

Тым не менш, кніга К.Гамулкі належыць да найбольш каштоўных працаў, што датычаць бачання Беларусі і беларусаў палякамі.

Яўген МІРАНОВІЧ (Польшча).

Кола сям'і

Масару ІБУКА

Пасля трох ужо позна

(Працяг.)

Дзіцця запамінае толькі тое, што яму цікава

Дасюль я апісваў цудоўную здольнасць дзіцячага мозгу ўпітваць інфармацыю. Канешне, мозг дзіцяці на гэтым этапе развіцця падобны да машыны, якая механічна паглынае ўсё, што ў яе запускаюць, ён яшчэ не ў стане адабраць інфармацыю і зразумець яе.

Але хутка падыходзіць час, дзіця набывае здольнасць прымаць самастойныя рашэнні, г.зн. развіваецца вобласць мозгу, якая здольная выкарыстоўваць сфармаваны інтэлектуальны апарат. Лічыцца, што гэта адбываецца недзе ва ўзросце 3 гадоў. І якраз у гэты час паўстае пытанне, як і чым зацікавіць дзіця. Малеча прагна запамінае тое, што яму цікава. Пачынаюць развівацца і іншыя здольнасці — ён ужо можа хацець нешта ствараць, рабіць; яны важныя для развіцця інтэлекту і фармавання характару.

Вы чытаеце сваім дзецям апавяданні і казкі, нават калі яны яшчэ мала што разумеюць у прачытаным. Ваша дзіця слухае іх шмат разоў і запамінае, і калі вы чытаеце няўважліва, яно імгненна заўважае памылкі. Дзіця запамінае дзіцячыя гісторыі і казкі вельмі дакладна, але гэтая дакладнасць хутчэй заснаваная на асацыятыўнай памяці, чым на разуменні.

Затым дзіцяці робіцца цікавай якая-небудзь адна гісторыя, і яно хоча прачытаць яе само. І хаця яно не ведае алфавіту, але супастаўляе пачутую гісторыю з малюнкамі ў кніжцы і «чытае» кніжку, акуратна суадносячыся з літарамі, якія пакуль не можа прачытаць. Як раз у гэты перыяд дзіця пачынае настойліва пытацца значэння розных літар. І тое, што яно такое настойлівае, ёсць сведчанне яго агромністай цікавасці да спазнання.

Дзіцяці ва ўзросце да 3 гадоў няцяжка вывучыць тое, што яго цікавіць, і вас не павінна турбаваць колькасць энергіі і сілаў, затрачаных пры гэтым.

Падрыхтавала Л.Ш.

(Працяг будзе.)

«Чорная гусь» і кілішак «на штэмпель»

На падыходзе Новы Год, Калядныя святкаванні. Святы старажытныя і ўсімі любімыя. А вось цікава, як адзначалі іх нашы продкі? Найлепш звярнуцца па гэтым пытанні да даследавання Адама Мальдзіса «Пра побыт і норавы нашых продкаў». Гэта раздзелы з кнігі «Беларусь у люстэрку мемуарнай літаратуры XVIII стагоддзя», змешчаныя ў выданні «І ажываюць спадчыны старонкі», якое выйшла ў 1994 годзе ў выдавецтве «Мастацкая літаратура».

Што ж расказвае даследчык пра святкаванні XVIII стагоддзя?

«У шляхецкай Рэчы Паспалітай існаваў своеасаблівы культ госця. «Госць у дом — Бог у дом», гаварыла старая прымаўка. У шляхціца, пісаў Жавускі, «ледзь сэрца не выскоквала з радасці», калі ён пабачыў пыл на дарозе. Гасцей чакалі, сілай заварочвалі ў дом, віталі доўгімі прамовамі, а потым днямі не адпускалі — здымалі і хавалі колы, спойвалі фурмана. Праўда, некаторыя падарожнікі злоўжывалі звычаямі...

Асабліва нахабна паводзілі сябе госці ў час «карнавалу» — ад Каляд да вялікага посту. Перад запустамі (масленіцай) шляхта наладжвала так званыя кулігі. Іх удзельнікі рабілі вялікія спусташэнні, якія апісаны ў мемуарах Кітовіча. Ніжэйшай заможнасці шляхта праводзіла кулігі. Яны выглядалі прыкладна так: два або тры суседы дамаўляліся паміж сабой, бралі з сабой жонак, дачок, сыноў, слуг — усіх дарослых, што былі ў доме, пакідалі ў ім толькі малых дзяцей пад наглядам якіх двух чалавек, мужчыны і жанчыны. Самі ж, напакаваўшыся ў санкі, калі ж санная дарогі не было — у каляскі, карэты, вазочкі, а таксама на ездавых коней, як хто мог, кіраваліся да бліжэйшага суседа, які ані прасіў іх, ані папярэджваўся (бо мог схавацца ці з'ехаць з хаты). Там, застаўшы яго знячэўку, загадвалі даваць ім есці, піць, коням і людзям, без ніякай цырымоніі — як салдаты ў час збору падаткаў. Да таго часу ў яго дэбашырылі, пакуль не апаражнілі склеп, камору, свіран. Калі ж ужо выелі і выпілі ўсё, што было, бралі таго небараку з сабой з цэлай яго сям'ёй і цягнуліся да іншага суседа, якому рабілі такое ж спусташэнне, затым ехалі далей, пакуль не даходзіла чарга да тых, хто пачаў куліг.

А як жа адбывалася само застолле? Вось як апісвае багаты застольны рытуал А.Мальдзіс, абапіраючыся на мемуары таго ж Кітовіча: «Спачатку гаспадар, з'еўшы кавалак мяса, наліваў у маленькі кілішак віна і піў ім «здароўе» ўсіх, хто сядзеў за сталом, — пачынаючы ад самых паважаных і канчаючы астатнімі. Называючы кожную значную асобу, прыпікаў да вуснаў і адымаў кілішак. Скончыўшы ж са знакамітымі, астатніх застольнікаў называў адно за другім па прозвішчу або агульным «Васпана здароўе»; калі каго не ведаў, скіроўваў толькі на яго позірк, не прытыкаў да губ кілішка, толькі трымаў у руцэ; назваўшы да апошняга, лыкнуў крыху або да дна піў, калі яму падабалася, і ставіў кілішак». Калі гаспадар піў чыё «здароўе», той браў свой кілішак і адказваў тым жа. «Таму калі разам усе адны другіх «здароўе» пілі, рабіўся шум, да касцельнага падобны, калі людзі ўслед за плябанам разам спавядаюцца; так што адзін другога не чуў і не разумеў. Ані таксама зважаў на тое, ці быў названы ў гэтай літаніі, ці не быў, хіба хто гучна гаркнуў яго імя, тады даводзілася кланяцца».

Калі прынасілі гарачую страву, гаспадар браў вялікі келіх, напаўняў яго, стоячы піў «здароўе» самага знакамітага госця і перадаваў яму посуд. Той прымаў «здароўе» і адказваў сваім тостам. Так перабіралі ўсіх гасцей. За кожным тостам гучалі трубы, барабаны і гарматныя выстралы, а ўсё застолле дружна ўставала. «І была ў гэтым уставанні і сяданні такая цяжкасць, што іншыя слабелі, не напіўшыся». Хто не хацеў п'янець, выліваў кілішак у талерку або пад стол (дамам гэта дазвалялася). Але слугі з бутэлькамі сталі ззаду і нават садзелі з імі пад сталом. Кілішкі тут жа напаўняліся (сёе-тое перападала і слугам), баляванне працягвалася да глыбокай ночы. На «штэмпель» (каб прыпячатаць дружбу), «адыходнае», «страмяннoе» і «аглаблёвае» прыносілі дарагое віно. Яно пілося «пад прынукай».

(Працяг будзе.)

Здароўе

Таццяна ФАМІНА,
кандыдат медыцынскіх навук

Навіны дыягностыкі

Сёлетні грып паказаў усе недахопы нашага грамадства, выявіў нізкі ўзровень імунітэту нашых грамадзян, абвастрыў нябачныя хваробы. І яшчэ ні адзін мільён рублёў патраціць наша бедная дзяржава на аднаўленне здароўя сваіх суайчыннікаў. Аднак не будзем чакаць міласці ад прыроды, бо шмат што ўжо зроблена для таго, каб наблізіць, зрабіць даступнымі сучасныя метады ранняй дыягностыкі для людзей.

Пры кожнай паліклініцы працуюць флюарографы, куды звычайна не завабіш на прафілактычны агляд перапалоханых «радыяцыяй» пацыентаў. Але менавіта цяпер усе, хто даўно кашляе, абавязаны пайсці на гэта абследаванне, каб не прагледзець раннюю стадыю нярэдкіх цяпер сухотаў або анкалагічных захворванняў.

А колькі выпадкаў анеміі (малакроўя) і ранніх стадыяў лейкозу выяўляюць звычайныя агульныя аналізы крыві — асабліва ў тых, хто перахварэў віруснай інфекцыяй. Вялікія чэргі на прыём да гематолага — спецыяліста па хваробах крыві — у кансультатыўна-дыягнастычным цэнтры па вул. Сямашкі ў Менску. Тут кожны можа атрымаць кансультацыю і такога рэдкага спецыяліста, як практолаг (спецыяліст па захворванні прамой кішкі); отанеўролаг (ён выявіць прычыну паніжэння слыху, шуму ў вушшу, галавакружэння); хірурга, спецыяліста па сківічных апрацыях, які падкажа вам, як справіцца з хваробамі гэтай часткі твару.

Шмат хто не ведае, як трапіць на абследаванне шчытападобнай залозы. Гэта вам зробяць у двух спецыялізаваных супрацьзобных дыспансерах — па вул.Кісялёва і Фабрыцыуса. Але каб там вас прынялі, неабходна мець накіраванне ад участковага доктара, агульныя аналізы крыві і мачы, вынікі флюараграфіі.

Самае сучаснае экспрэсабследаванне дзэля выяўлення ранніх стадый пухлін вы можаце зрабіць у будынку былой паліклінікі на тэрыторыі 1-й клінічнай бальніцы Менска. Тут займаюцца не толькі паталогіяй шчытападобнай залозы. Сучаснае імпартнае абсталяванне, экспрэсаналізы з кроплі крыві дапамогуць спецыяльна падрыхтаваным дактарам за кароткі час — ад некалькіх хвілін да некалькіх гадзін — удакладніць, ці ёсць у вас у целе пухліна ды якая.

Не менш патрэбныя і нетрадыцыйныя метады дыягностыкі: ірыда-дыягностыка — распазнаванне захворванняў з каляровай абалонкі вока (пры 3-й клінічнай бальніцы Менска) і абследаванне па метаду В.Н.Сарчука. Дзеля таго, каб паставіць дыягназ па гэтаму метаду, доктар даследуе біялагічна актыўныя кропкі на руках і нагах пацыента. Далей, паводле рэзанансу на прыборы з дапамогай спецыяльных мікрарэзанантных контураў удакладняецца прырода захворвання, яго ўзбуджальнікі — і падбіраецца лячэнне. «Метад Сарчука» дае магчымасць за адну гадзіну цалкам абследаваць пацыента і падрыхтаваць лякарства — біялагічна актыўную вадкасць індывідуальна для кожнага хворага. Цэнтр, дзе лечаць паводле гэтага метаду, знаходзіцца ва ўрачэбна-фізкультурным дыспансеры па вул. Свярдлова.

Сучасны «Метад Фолля» — мадыфікацыя згаданага вышэй «Метаду Сарчука» — чакае сваіх прыхільнікаў у будынку паліклінікі № 31 у Менскім мікраёне Захад.

Што да лячэння і прафілактыкі грыпу ды іншых захворванняў, то тут, апроч вядомых аптэчных формаў лекаў, дапамагаюць і некаторыя так званыя ліцэнзійныя формы замежных фірмаў. Гэта прэпараты сусветна вядомай фірмы «Гэрбалайф» ды пакуль што маловядомых фірмаў «Нутрыпауэр» і «Санрайдэр», прэпараты якіх толькі пачынаюць паступаць у Беларусь. Гэта ўсё натуральныя расліна-жывёльныя прадукты, дзеянне якіх скіравана на ўмацаванне імуннага статуса нашага арганізма, сардэчна-сасудзістай сістэмы ды падтрымкі гарманальнага фону натуральным шляхам. Прадукты гэтых фірмаў вызначаюцца сапраўды высокай якасцю, прафілактычнай кіраванасцю — захоўваюць галоўны медыцынскі прынцып: «Не нашкодзь».

Аптэка танных лекаў

«Далі малайцу гарбуза»

Звычай даваць сватам ці кавалеру, з якім не пажадалі парадніцца, гарбуза вядомы ў нас даўно. Такая ветлівая форма адмовы сапраўды не будзе ўжо горкай, калі даведаемся, што даўней гэткая звычайная цяпер гародніна была навіной — бо прывезены гарбузы ўпершыню ці не Калумбам з Мексікі. Можна меркаваць, што першыя гарбузы малойцы неслі дадому так, як цяпер нясуць бананы. А ўяўляеце, якім станавіўся здаровым і моцным маладзён, калі ўволю наядаўся гарбузовай кашы ды яшчэ і гарбузікаў? Не ўяўляеце? То пачытайце пра лекавыя ўласцівасці заморскага ці, дакладней, заакіянскага госця.

Гарбуз

Каб не наша няведа ды забабоны, то мы перш бы елі гарбузовае лісце, бо ў ім найболей вітаміну С — да 620 мг. Але на той час у нашых агародах ёсць і болей апетытныя расліны. Ды вось узімку! У гарбузах захоўваюцца ўсе тыя цуды, што наскладала туды шчодрая прырода. Перш — рэчывы, што даюць энергію: глушч, бялкі і вугляводы. У мякаці — цукар, пераважна цукроза, клятчатка, солі калю (K), кальцу (Ca), магну (Mn), жалеза (F), фосфару (P), цынку (Zn), мікраэлементы: медзь (Ci), кобальт ды інш.; вітаміны С, B_1, B_2, B_5, Е і каратыноіды. У гарбузіках жа — шмат алею (37,5 працэнта), у якім болей адметнага фітастэрыну — кукурбітолу (кукурбіта стэролу). Ёсць там і мінеральныя солі, амінакіслоты, вітаміны, энзімы, смолы ды яшчэ нешта невядомае, як той алкалоід, што выявілі бразільскія дактары. Там, прыкладам, лечаць ад глістоў, пераважна, лентавых (у нас вядомы бычы, свіны, карлікавы цэпні, шырокі лянцец) суспензіяй з 10—25 прахрошчаных гарбузікаў, залітых 30 мл (30 гр.) вады (для дзяцей — 7—10 зярнятак). Гэты лек, нат разбаўлены 1:400, цягам 5 хвілінаў нішчыць у лабараторных умовах, вядома, 90 працэнтаў паразітаў. Але, так могуць уздзейнічаць і некаторыя смолы.

У нашых, параўноўваючы з бразільскімі, умовах спажыць больш гарбузікаў неабходна, бо тут менш назапашваецца неабходных для ачышчэння рэчываў. Прыкладам, у Францыі — 40—60, у Польшчы адны лекары прызначаюць да 100, а некаторыя — нават 150—250 гр. у залежнасці ад гатунку. Порцыі, як бачым, розныя, але гэтага не трэба баяцца, бо любая колькасць не зашкодзіць. Есці гарбузікі трэба нашча (можна раздзяліць на дзве порцыі і спажыць праз 30 хвілінаў). Дзецям трэба даваць цёртыя зярняткі (30—100) з мёдам ці цукрам, ды раяць ім запіваць малаком.

Увага, мужчыны!

Некаторыя даследнікі паведамілі пра выпадкі лячэння гарбузікам запаленні прастаты. Менавіта цынк папярэджвае і лечыць гэтую хваробу, а цынк, як згадвалася, назапашваецца ў гарбузовым насенні.

Людзям сталага веку дактары раяць спажываць гарбузы. Іх мякаць, маўляў, спрыяе нармальнай працы страўнікава-кішачнага тракту праз актывізацыю выдзялення жоўці, нармалізуе водны і солевы абмен. Гэта значыць сырыя гарбузы карысныя тым, хто мучыцца ад хваробаў сэрца, асабліва, калі яны выклікаюць ацёкі, печані, нырак. Калі не можаце есці гарбуз сырым, кажуць яны, то варыце яго з просам, маннай крупой, можна нацерці ў цеста для аладак. Найлепей жа піць свежы гарбузовы сок — па шклянцы тройчы на дзень пры хваробах печані і нырак (за дзень 600 г).

А мне ўсё ж цікава, чаму нашы людзі ў вёсках амаль не ядуць гарбузы, а, звычайна, кормяць імі скаціну? Ды вось у адной кніцы натрапіла згадку, што народная медыцына прылічыла іх да сродкаў, што тушаць юрлівасць. То хай сабе ўзімку гавяда спакойна гарбузы жуе! — вырашылі прашчуры. Магчыма, менавіта сакрэт заакіянскага госця яны ўлічвалі, калі абралі дзеля пацехі няўдачнаму маладзёну гарбуза.

З.С.

ВУЧЫМСЯ

Практычная стылістыка

Вікторыя ЛЯШУК,
кандыдат філалагічных навук

З гісторыі красамоўства на Беларусі

Пачутае душою

Яно жывое. У ім усё рухаецца:
дружыны, хмары, травы, вятры,
думы, птушкі...

І.Шклярэўскі.

Сапраўды, кожны, хто ўдумліва чытаў выдатны, незвычайны па сіле ўздзеяння і вобразна-стылістычным увасабленні гістарычных падзей твор прамоўніцкага майстэрства «Слова пра паход Ігаравы...», зразумее вынесеныя ў эпіграф радкі аднаго з шматлікіх яго перакладчыкаў на сучасныя мовы. Перакладалі напісаное ў XII стагоддзі невядомым аўтарам «Слова...» (у арыгінале «Слово об пълку Игоревѣ...») і беларускія пісьменнікі Я.Купала, М.Багдановіч, М.Гарэцкі, Р.Барадулін, якіх прыцягвала майстэрства вобразнага і эмацыянальнага выказвання.

У гэтым несмяротным шэдэўры, 800-годдзе якога адзначалася ўсёй сусветнай супольнасцю, зніталіся адзнакі аратарскай, апавядальнай прозы, гістарычнай песні, старажытнай народнай паэзіі, з якой найперш, паводле даследчыкаў, напрыклад, Андрэя Робінсана, звязана вобразная анімізацыя (ажыўленне) прыроды, прамое суаднесенне яе з чалавечым жыццём. Паказальным з'яўляецца і тое, што аўтар ведаў Беларусь, бо дакладна адлюстроўвае не толькі гістарычныя падзеі, але і яе геапалітычныя, этнаграфічныя асаблівасці. У канцы XIX стагоддзя вядомы этнограф А.Кіркор, указваючы на памылковае ўяўленне пра знаходжанне і назву згаданай у «Слове...» ракі Нямігі, іншых тапанімічных рэалій Беларусі Карамзіным, Гербелем, Тацішчавым, адзначаў: «...Знакаміты творца песні ведаў беларускую Нямігу, беларускі Менск. Ён быў знаёмы і з іншымі старажытнымі паселішчамі гэтай краіны... Паэт знаёмы не з адными гарадамі Беларусі, ён велічае полацкую «Сафію» (Сафійскую царкву), але ён ведае і старых багоў, што жылі ў памяці народа, хаця ўжо і хрысціянскага».

Апавяданне пра няўдалы паход на полаўцаў ноўгарад-северскага князя Ігара мае значна шырэйшы за гэтую падзею культурна-гістарычны абсяг. Прачулае, эмацыянальнае слова творцы сягае да іншых выдатных гістарычных асоб (полацкага князя Усяслава Чарадзея), узнаўляе ранейшыя падзеі (бітву на Нямізе). Гістарычна-апісальны і вобразна-выяўленчы планы ў гэтым творы пераплятаюцца, ствараюць яго жывое дыханне, дынамізм, рух.

Вядомы па іншых тагачасных творах, у прыватнасці «Аповесці мінулых гадоў», пра якую была папярэдняя размова, гістарычныя звесткі ў «Слове...» пададзены з усім майстэрствам вобразнага апісання — праз яркія, надзвычайна выразныя дэталі, народжаныя метафарызацыяй.

Метафарызацыя — пераносна-вобразнае выкарыстанне слоў для абазначэння ўнутрана ці знешне суадносных з імі рэалій — як стылістычны сродак вядомы з антычнасці. Метафара, паводле Арыстоцеля, фарміруе стыль, з'яўляецца адзнакай таленту. Разам з тым, моўнай сістэме ўвогуле характэрна метафарычнасць, якую ў прывычным карыстанні словам часам нават не заўважаюць: час бяжыць, вясна ідзе, ручка дзвярэй, ножка крэсла і інш.

Метафарычнасць у «Слове...» ствараецца талентам яго аўтара, які не проста адухаўляе прыроду, але робіць яе выразніцай сваіх пачуццяў, надзяляе прарочкімі ўласцівасцямі, напрыклад, прадчуваннем бяды. Метафарамі з'яўляюцца дзеясловы пачуццяў, руху, інтэлектуальнай дзейнасці, уласцівыя асобе, спалучаныя з найменнямі разнастайных прыродных рэалій: *Солнце ему тьмою путь* **заступаше** (заступіла); *Мъгла поля* **покрыла**; *земля* **тутнет** (стогне), *древо с тугою к земли* **преклонилось**.

Акрамя адзіночных метафар, пераноснае значэнне можа ствараецца ланцужкамі метафар, ахопліваючы ўсё апісанне. Прыкладам суцэльнай метафарызацыі з'яўляецца вобразнае адлюстраванне бітвы на Нямізе, якая пададзена праз апісанне працы хлебароба, калі спецыфічныя тэматычныя словы спалучаны з нехарактэрнымі для такой сферы дзеяння абазначэннямі: *«На Немизѣ снопы стелют головами, молотят чепи харалужными* [цапамі сталёвымі]; *на тоцѣ живот кладут* [жыццё кладуць на таку], *вѣют* [веюць] *душу от тѣла...»*

Метафарызацыя выкарыстана і ў сваёй разнавіднасці — метаніміі (перанясенні назвы з аднаго прадмета на другі паводле іх сумежнасці). Напрыклад, Сафійская царква называецца Сафія — паводле ўласнага імя: *Тому в Полотскѣ* [у Полацку] *позвониша заутреню рано у святыя* **Софеи** *в колоколы* [рана званы пазванілі к завутрані ў святой Сафіі], *а он в Кыевѣ звон слыша* [чуў].

У прыведзеным урыўку апісаны незвычайныя здольнасці Усяслава Чарадзея, перададзеныя праз гіпербалізацыю (мастацкае перавелічэнне). Пры гэтым падкрэсліваецца і глыбокая прывязанасць князя да родных мясцін, яго нястрымнае імкненне вярнуцца на радзіму. Вытокі гіпербалізацыі (здольнасць Усяслава Чарадзея з Кіева чуць званы полацкай царквы) тонка раскрывае вядомы гісторык У.Ігнатоўскі: «Не дарма гаворыць пясняр слова аб Ігаравым палку, што Усяслаў, седзячы ў турме, чуе званы... у Полацку. Яго цягнула ў Полаччыну».

Як бачым, стылістычныя сродкі — метафары, гіпербала — робяць выказванне слоўным мастацтвам, эстэтызуюць рэчаіснасць, даюць прыклад творчага, вобразнага выказвання, вучаць заўважаць і разумець прыгажосць формы, глыбіню зместу, каб мы адчулі жывое слова...

ACADEMIA «NS»

Культура мовы

Павал СЦЯЦКО

Карыстацца сваімі словамі

Быць (знаходзіцца) у шлюбе — а не **састаяць у шлюбе**. «Да адзінокіх маці, на якіх распаўсюджваюцца гарантыі, прадугледжаныя артыкулам 170 КЗАП, трэба адносіць жанчын, якія **не састаяць у шлюбе** і маюць дзяцей, у актавым запісе аб нараджэнні якіх запіс пра бацьку зроблены ва ўстаноўленым парадку са слоў маці, а таксама ўдоў і разведзеных, што **не састаяць у шлюбе**» («Настаўніцкая газета» за 22 лістапада 1995 года. Рубрыка «НГ — інфарм. Пытанне — адказ.»).

Слова «састаяць» не фіксуе ніводны з беларускіх слоўнікаў. Гэта расійскае слова. У беларускай мове яму адпавядаюць свае словы. Так, «Русско-белорусский словарь» 1993 года падае: «Состоять (быть, находиться в каком-л. состоянии, положении) знаходзіцца, быць: состоять в браке — знаходзіцца (быць) у шлюбе (т. 3, с. 418).

Як бачым, перакладчык расійскага тэксту не справіўся з сваёй задачай: ён замяніў толькі адно слова ў словазлучэнні «состоять в браке» — апошняе, а першае так і засталося без перакладу. І пайшло гуляць па старонках, як ні крыўдна, газеты для настаўнікаў гэтае «састаяць».

Выкрасці (украсці) і выкрадаць, выкраданне (машыны) — а не **ўгнаць, уганяць і ўгон** (машыны). «Магчыма, расплата за адзін з апошніх крадзяжоў аўтамашыны ў Магілёве паслужыць урокам аматарам пакатацца на крадзеных «калёсах». Саўдзельнік злачынства прызнаўся, што ў тую ноч яны хацелі **ўгнаць** другую машыну, але ў ёй не завёўся рухавік» («Народная газета». 23.02.1995 г.).

Згаданы «Русско-белорусский словарь» 1993 года (т. 3, сс. 579, 582) дае наступны пераклад на беларускую мову расійскіх слоў **угнать, угонять, угон**. «**Угнать** сов. 1. *пагнаць*; 2. (похитить) разг. **украсці** (с. 579); **угонять** несов. **гнаць**; угонять скот в поле — гнаць (выганяць) жывёлу ў поле; 3. (похищать) разг. **красці**; **угон** м. 1. (действие) **выган, адгон**; 2. (похищение) **выкраданне**; (кража) крадзёж; **угонщик — загоншчык, злодзей** (машын) (с. 582).»

Як бачым, беларуская мова мае свае дакладныя адпаведнікі расійскіх. «Выроўніванне беларускай лексікі пад рускую — заганная з'ява», — справядліва зазначыў Пётра Садоўскі ў рэцэнзіі на «Тлумачальны слоўнік беларускай мовы», апублікаванай у часопісе «Полымя» № 5 за 1986 год пад злабадзённай назваю «Час адуму».

Такое «выроўніванне» беларускіх слоў пад расійскія вельмі часта можна чуць па Беларускім радыё і тэлебачанні. Прыкладам, 5 красавіка 1995 года па тэлебачанні з прычыны смерці Пімена Панчанкі з вуснаў дыктара слухачы пачулі: «...**ўшоў** ад нас... паэт...» Замест беларускага **адышоў**.

Тое, што ў расійскай мове перадаецца дзеясловамі з прыстаўкаю **у-**, у беларускай мове найчасцей выяўляецца іншымі прыстаўкамі. Мы ўжо бачылі гэта і ў згаданых беларускіх адпаведніках расійскіх слоў **угнать, угонять, угон**.

У друку, па радыё і тэлебачанні вельмі часта спатыкаешся і на небеларускім слове **уступіць** (месца). Прыстаўка **у-** не мае ў беларускай мове таго шырокага выкарыстання і значэння, як у расійскай. Найчасцей яна надае значэнне «накіраванасць дзеяння ўнутр прадмета або асяроддзя»: убіць, увезці, уехаць, уплесці (ТСБМ, т. 5. Кніга 1, с. 591). У расійскай мове прыстаўка **у-** мае якраз найбольш пашыранае, адваротнае беларускаму прэфіксу **у-** значэнне, а менавіта: «накіраванасць дзеяння ад чаго-небудзь, аддаленне, знішчэнне, знікненне чаго-н.»: убежать, улететь, ускокать, угечь. (Словарь русского языка. В 4-хтомах. Изд. 2-е, М., 1984, т. 4, с. 442). Па-беларуску «ўступіць» найперш усведамляецца як «стаць нагою ў што-небудзь»: уступіць у лужыну (у гразь). А вось з значэннем «вызваліць месца» (для каго) — **уступіць** небеларускае слова. Штучнасць яго добра адчуваў Якуб Колас і таму не карыстаўся ім: «Арцём садзіцца так, каб Амелька не бачыў яго ў працэсе творчасці, **пераступае** такім чынам Амельку і лепшае месца і чарніла, узычанае Бруяком» («Тулы, на Нёман»).

Расійскае «**уступить**, (кому-чему в чём)» слоўнікі перакладаюць і беларускімі адпаведнікамі з прыстаўкамі **са-** і **пера-**: саступіць, пераступіць. Гэта якраз адпавядае словатворчай заканамернасці беларускай мовы. На месцы **уступіць** выкарыстоўваюцца і іншыя словы: **прадаць** тавар за паўцаны; **даць** дарогу, **саступіць** з дарогі, **аддаць** пальму першынства і інш.

На жаль, слоўнікі 50—80-х гадоў дзеля «зліцця моваў» адмовіліся (ці іх складальнікаў прымусілі гэта зрабіць) ад беларускіх слоў і поўнасцю «выраўнялі» беларускія дзеясловы з расійскімі. Так, двухтомны «Беларуска-рускі слоўнік» пад рэдакцыяй К.Крапівы ўжо не бачыць розніцы паміж дзвюма мовамі ў беларусізацыі дзеясловаў **уступіць — уступіць** (гл. т. 2, Мн., 1989, с. 628). Гэта і вядзе да занядбання роднага слова.

Мікалай КРЫЎКО — беларушчына.
Алена ШЧУКА — англійшчына.

СЛОЎНІК СІНОНІМАЎ

ПЛА́КСА размоўнае (пра таго, хто часта плача без уважлівай прычыны), **ПЛАКСУ́Н** разм. (толькі пра асобу мужчынскага полу) *[Стары:] — А вось гэты плаксун, — ён кіўнуў у бок калыскі, — са мной застаўся* («Звязда»), **ПЛАКСУ́ХА** разм. (толькі пра асобу жаночага полу) *Хопіць плакаць, плаксуха малая. А толькі, як ні рвецца бярэзінка ў вышыню, кволае вецейка яе нізка гнецца да долу. Яна плаксухай* [у пераносным ужыв.] *стаіць над магілай* (Гурскі), **РУ́МЗА** разм., **ПІСКУ́Н** разм. (толькі пра асобу мужчынскага полу) *Спрытна чарачкі куляюць ў чэсць малога піскуна* (Колас), **ПІСКУ́ХА** разм. (толькі пра асобу жаночага полу) ...*Заставіць калыхаць маленькую Волечку. А Волечка такая піскуха!* (Шашкоў).

Плакса. Як ужо адзначалася раней, англійшчына параўнальна рэдка мае асобныя адзінкі для назвы асоб мужчынскага і жаночага полу з аднолькавай семантыкай (параўнай бел. **плаксун, плаксуха**). Таму і англ. **crybaby** і **sniveller** могуць азначаць асоб любога полу. Пры гэтым **crybaby** ужываецца часцей, асабліва ў адносінах да дзяцей.

ПЛАСКАГО́Р'Е (вялікае ўзвышша з роўнай або хвалістай паверхняй) *Далей шасэ адыходзіла ўправа на пласкагор'е* (Самуйлёнак), **ПЛАТО́** кніжнае (невысокае пласкагор'е) *Тут, далей ад ракі, на шырокім горным плато, будуюцца цэлыя ансамблі пяціпавярховых гмахаў новых жылых раёнаў* (В.Вольскі).

Пласкагор'е. У англійскім сінанімічным радзе таксама толькі два назоўнікі: **plateau** і **tableland**. Як бачым, першы з іх супадае з бел. **плато**, але ў адрозненне ад беларушчыны, англ. **plateau**, хоць і быў пазычаны з французскай мовы, з'яўляецца цяпер агульнаўжывальным словам, тады як яго сінонім **tableland** сустракаецца радзей.

Можна дадаць, што гэтае слова і бел. **пласкагор'е** сходныя па сваёй структуры. Абодва яны з'яўляюцца складанымі словамі, хоць і з рознымі кампанентамі (англ. tableland = стол + зямля).

1. **ПЛАТФО́РМА** (пляцоўка на чыгуначнай станцыі, каля якой спыняюцца цягнікі) *Тым часам падыходзіў таварны поезд. Сухавараў і настаўнік выйшлі на платформу* (Колас), **ПЕРО́Н** (пляцоўка для пасажырскіх цягнікоў) *Паходня сышоў на перон і адразу ж трапіў у бурлівы людскі паток, які імкнуў праз нейкія абломкі сцен і часовыя збудаванні* (Хадкевіч), **ДЭБАРКАДЭ́Р** устарэлае *На станцыі — на пероне, на дэбаркадэры і паміж рэек пахаджвалі чыгуначныя жандары, гарадавыя* (Мурашка).

2. **ПЛАТФО́РМА** (таварны вагон з невысокімі бартамі без даху) *Падышоў і гружаны цягнік: жалезныя платформы з гарматамі, танкамі, некалькі закрытых вагонаў, з дзесятак цыстэрнаў* (Лынькоў), **ПЛЯЦО́ЎКА** *З выёмкі выходзіць цягнік-паравоз і некалькі пляцовак* (Дамашэвіч).

Платформа. У англійшчыне назоўнік **platform** не мае сінонімаў у азначаным сэнсе, але шырока ўжываецца ў шэрагу іншых значэнняў.

ПЛА́ЎНЫ (пра рухі, жэсты, паходку і пад.: роўны, без рэзкіх пераходаў, не таропкі) *Саша плаўнаю хадою пайшла да дзвярэй* (Пестрак). *Здавалася, што карагод анёлаў... кружыўся каля мяне ў плаўным танцы* (Рамановіч), **МЯ́ККІ** *З-пад прыкрытых вейкаў назірала за Лізай. Непрыгожая, але нешта прыемнае ў ёй ёсць. Рухі мяккія* (Пішчыкава), **ПЛАСТЫ́ЧНЫ** *Ён [Язэп Пушча] чытаў плаўныя строфы, суправаджаючы мяккую рытміку жэстамі свае пластычнае рукі* (Скрыган), **ЭЛАСТЫ́ЧНЫ** *Эластычныя рухі. Павольная, эластычная ў сваім праяўленні сутарга прайшла па ягоным целе, і чалавек распластаўся на камені, адкінуўшы руку з плакатам убок* (Мікуліч).

Плаўны. Адпаведны англ. сінанімічны рад наступны: **smooth, graceful, flowing**, якія складаецца амаль поўнасцю з спрадвечных элементаў (smooth, flowing і суфікс -ful у прыметніку graceful).

Жывое слова

ВАРЭЙКА

Прыпамінаючы сваё маленства, згадваю шмат такіх слоў, якія я зараз амаль не чую, не сустракаю. Вось хаця б тую «варэйку».

Варэйка!... Этымалогія слова, як бачым, празрыстая, выразная. Няцяжка здагадацца, што гаворка ідзе пра штосьці звязанае з варывам, з з'яваю варкі. Так яно і ёсць на самай справе. «Варэйкай» у нас называлі і дзе-нідзе і цяпер яшчэ называюць самы звычайны «гаршчок». ...Варыць — вярэйка.

Ці трэба пытацца, якому, спазнаўшы ў смак філалогіі і логікі рэчаў, аддаў бы перавагу? Вядома, — «варэйцы», бо яно з аднаго і таго ж слоўнікавага гнязда, што і *вар, варыва, варка*... Без усялякага тлумачэння зразумелае кожнаму. Ад гэтага слова дыхае якімсь цяплом. Яно мае і якісь смак. Учытайцеся, услухайцеся: ва-рэй-ка! За гэтым словам бачыш і чуеш і жар полымя ў печы, і прыемнае, гутарлівае булькатанне варыва: буль-буль-буль! Адным словам, «варэйка» яна і ёсць варэйка.

Што ні кажыце, чуйныя, вельмі чуйныя былі нашы продкі да слова. І логіка ў іх была ясная, празрыстая, наша, славянская. Блытаніны моўнай яны не любілі, не дазвалялі. Усе словы стваралі па сваіх, блізкіх іхнім разуменням законах.

Існаваў у нас з гэтым словам і моўны каламбур: «варэйка-яўрэйка». Ён нічога не азначаў. Гаварыўся проста так, дзеля якойсь такой моўнай ці псіхалагічнай гімнастыкі: «варэйка-яўрэйка». Найчасцей, калі нечым былі незадаволеныя, той жа варэйкай: скажам, ці то яна трэскалася, ці вышчэрбвалася. Гэта гучала нібыта як: «Ах, ты доля-нядоля!». І толькі ўсяго.

Уладзімір СОДАЛЬ.

З нагоды

«Журавель» — на Палессі

(Заканчэнне. Пачатак на с.1)

тэму. І гэта ў краі, славутым сваёй культурай, народным мастацтвам, жаночымі строямі!.. Але дзеля знаёмства з Уладзімірам Здановічам, каб пабываць на ягоных уроках, — сюды варта было б нат ісці пешшу.

— Уладзімір Мацвеевіч, я прыехаў да Вас пераканацца, ці не прымроілася мне часам выступленне сябра з Кобрына. Ён перадаў Ваша прывітанне IV з'езду ТБМ і Вашу ўпэўненасць, што беларуская мова не загіне. Вы — нават у сённяшніх умовах, — і праўда, перакананыя, што такое магчыма?

— Такое магчыма і так будзе!

— На жаль, не ўсе Вашыя калегі так думаюць. Пэўна ж і Вы ведаеце прыклады, калі настаўнікі пераконваюць вучняў, што беларуская мова не перспектыўная, і намаўляюць бацькоў аддаваць дзяцей у расійскамоўныя класы.

— Калі мы хочам захаваць Беларусь як краіну, то павінна быць і беларуская мова.

— А як Вы сабе ўяўляеце выкладанне, скажам, фізікі ў школах Драгічынскага раёна, дзе — я сёння асабіста ў гэтым пераканаўся — людзі гавораць на адметным дыялекце. Ці зразумеюць вясковыя дзеці настаўніка, які будзе распавядаць пра законы, што кіруюць Сусветам, мовай, на якой, нібыта, немагчымае пазнанне і перадача ведаў.

— Я дзесяць гадоў выкладаў фізіку на беларускай мове тут, у Драгічынскім раёне, у звычайнай васьмігодцы — дзеці цудоўна мяне разумелі. Адно толькі пасля ім было цяжка, калі яны пераходзілі ў іншую, расійскамоўную школу. Ім цяжка было здаваць уступныя экзамены ў інстытут, у тым сэнсе, што іх не разумелі. Калі я сам калісьці здаваў уступны экзамен па фізіцы на беларускай мове, бо вучыўся ў вясковай беларускамоўнай школе, то экзаменатар паклікаў другога з суседняга пакоя, каб той паслухаў, як гэта на беларускай мове гучыць.

— У той вёсцы, дзе Вы выкладалі фізіку на беларускай мове, гавораць на дыялекце?

— Так, але, паўтараю, для дзяцей не было ніякіх цяжкасцяў. Драгічынскі раён сапраўды адметны, бо тут так гістарычна склалася. Але шмат дзе, асабліва ў самім Драгічыне, мясцовыя гаворкі замяняюцца іншымі. І цяпер можна сказаць, што драгічынцы гаворыць на інтэрнацыянальнай мове. Такі сёння ўзровень культуры.

Я скажу такі прыклад. Мае дзеці — яны пайшлі вучыцца ў беларускамоўны клас нашай школы — пачалі цудоўна гаварыць па-беларуску. І каб яны прайшлі ўсе гэтыя ступені — дзесяць класаў... Аднак, зноў пераход на расійскую мову, а гэта зноў вядзе да трасянкі. Я гэта заўважаю на сваіх дзецях. А выйсце адно — пачаць з першага класа і паступова вывучаць мову.

— Ці робіце Вы асабіста штосьці, каб у будучым, калі, як Вы перакананы, беларуская мова вернецца ў школы, для настаўнікаў фізікі было б менш праблемаў?

— Ужо цяпер я рыхтую зборнік артыкулаў па метадыцы выкладання фізікі. У гэтым дапаможніку будуць сабраныя метадычныя знаходкі, якія я выкарыстоўваў на працягу 16-гадовай працы ў школе. Шмат чаго з'явілася падчас гутарак з вучнямі. Я вымушаны гэта зрабіць, бо ў нас у рэспубліцы няма такіх людзей, якія б займаліся напісаннем падобных дапаможнікаў для маладых настаўнікаў. А парады патрэбныя таксама і таму, што не паступаюць ні прылады, ні абсталяванне для фізічных кабінетаў і трэба нешта ствараць сваё. І наогул, трэба пераходзіць на свае прыклады, заснаваныя на вопыце нашага народа. Вось нядаўна я прыводзіў прыклад, што раней на Палессі ў збанкі з малаком клалі жабку — дзеля чаго? А гэта задача фізічная. Ёсць задума — назбіраць дваццаць—трыццаць такіх задач, якія звязаныя менавіта з беларускай прыродай, жыццём, і выкарыстоўваць іх на ўроках. І дзецям цікава будзе.

— Займальная фізіка паводле беларускіх звычаяў, з'яваў?

— Не зусім займальная, скарэй адначасова і гісторыя, і культура, і побыт, адносіны да прыроды чалавека, які жыве тут.

— у «Настаўніцкай газеце» я прачытаў, што Вы маеце 17 навуковых прац. Яны па фізіцы ці педагогіцы?

— Усе яны звязаныя з выкладаннем фізікі. Апошнім часам не прынята дзяліць настаўніцкую працу на выкладанне і выхаванне... У сваёй навуковай працы я разглядаю выкарыстанне менавіта аналогіяў і мадэляў пры выкладанні фізікі ў школе — гэта калі бярэш штосьці з нейкай зусім іншай вобласці чалавечай дзейнасці і пераносіш на сваю дысцыпліну. Апошнім часам не прыпанаваю...

насці і пераносіш на сваю ды параўноўваеш.

— Аці не прывабіла Вас якаянебудзь тэма, звязаная з фізікай і беларускім словам?

— У мяне быў такі перыяд, калі я захапляўся прымяненнем твораў мастацкай літаратуры ў выкладанні фізікі. Прыкладам, у Янкі Маўра ў «Палескіх рабінзонах» распавядаецца, як хлопчыкі здабывалі агонь з дапамогай трэння. Я проста зачытваў урывак з гэтага апавядання — як можна здабыць агонь — на ўроку, калі мы праходзілі тэму трэння. А што адбылося далей, — кажу, — прачытайце кніжку. Або такі прыклад, пра развіццё годнасці чалавека на ўроку з дапамогай мастацкай літаратуры. Вывучаем нейкі матэрыял па фізіцы — прыводжу прыклад з літаратурнага твора, дзе чалавек не ведае гэтага фізічнага закона. І як ён паводзіць сябе больш прымітыўна, агрэсіўна нават, — не ведаючы. А вучні адчуваюць, што яны гэта ведаюць — іх гэта ўзвышае над гэтым чалавекам.

— Аці не спрабавалі Вы самі ствараць такія творы?

— Ёсць у мяне артыкулы, у якіх я кранаю нейкую душу чалавека, але сапраўдных апавяданняў не пісаў.

— На якой мове Вы пішаце свае навуковыя артыкулы?

— У «Настаўніцкую газету» — дзесяць артыкулаў — я напісаў на беларускай мове. Праблемаў з мовай у мяне не было ніколі, магчыма, і таму, што мая маці родам са Случчыны. Яна ўвесь час гаварыла па-беларуску. А бацька мой размаўляў на мясцовай гаворцы. У школе я вучыў і расійскую, і беларускую, і нямецкую. Самастойна вывучаў англійскую. Трапіў у Іспанію — вывучыў іспанскую.

— Каб любіць Беларусь нашу мілую, трэба ў розных краях пабываць?

— Бываеш сярод людзей, бачыш, як усюды ставяцца да свайго... А тут я на ўроку прыводжу прыклады, звязаныя з чужой гісторыяй. Беларусь — асобная дзяржава, а выкладаем фізіку, як і раней. Прыкладам, мы ведаем, якія ў суседніх краінах ёсць электрастанцыі, а пра Бярозаўскую, якая ў нас побач, — не ведаем. Ці не дзіўна? А гэта ж і ёсць выхаванне.

— Зычу Вам, Уладзімір Мацвеевіч, поспеху ў нялёгкай настаўніцкай працы.

Гутарыў Здзіслаў СІЦЬКА.

Да юбілею Валянціны Пятроўны ЛЕМЦЮГОВАЙ

19 снежня г.г. споўнілася 60 гадоў з дня нараджэння беларускага мовазнаўцы, доктара філалагічных навук, прафесара, старшыні Рэспубліканскай тапанімічнай камісіі пры АН Беларусі, аўтара прыкладна 150 навуковых прац па культуры мовы, анамастыцы, лексікалогіі і лексікаграфіі, тэрміналогіі, дыялекталогіі, сучаснай беларускай літаратурнай мове Валянціны Пятроўны Лемцюговай. Найбольш буйныя даследаванні вучонага прысвечаны беларускай айканіміі: «Беларуская айканімія», 1970; «Усходнеславянская айканімія, апелятыўнага паходжання», 1983; «Восточнославянская ойканимия в ее связи с семантической историей нарицательных названий типов селений и жилища», 1987.

Як адзначыў Янка Саламевіч у артыкуле, прысвечаным навуковай дзейнасці В.Лемцюговай (энцыклапедыя «Беларуская мова», 1994), асноўнай крыніцай для напісання гэтых прац ёй паслужылі 44 тамы «Спісаў населеных месцаў Расійскай імперыі» і аналагічныя спісы, выдадзеныя ў Гродне, Вільні, Кіеве і іншых гарадах, а таксама сведчанні старажытнага і сярэдневяковага пісьменства, летапісаў, актаў, метрык, пісцовых і памятных кніг.

В.Лемцюгова — аўтар практычнага, зручнага для карыстання «Украінска-беларускага слоўніка» (1980), які змяшчае каля 30 тыс. слоў. Першы ў славянскай лексікалогіі, ён быў адзначаны як важная навуковая падзея на Украіне, у Беларусі, Польшчы, Румыніі, Чэха-Славакіі, Англіі, Канадзе, Бельгіі. Валянціна Пятроўна сааўтар калектыўных прац па лексікаграфіі («Руска-беларускі слоўнік грамадска-палітычнай тэрміналогіі», 1970; «Слоўнік беларускай мовы».., 1987; «Слоўнік цяжкасцей беларускай мовы», 1987 (у сааўтарстве з Г.Арташонкавай); «Кіраванне ў беларускай і рускай мовах», 1991; «Лексікалогія сучаснай беларускай мовы», 1994; «Лексічны атлас беларускіх народных гаворак», 1993 і інш.).

Кіруючыся клопатам аб чысціні нашай мовы, аб адраджэнні нашай моўнай, анамастычнай спадчыны В.Лемцюгова апублікавала шэраг папулярных артыкулаў па тапаніміцы і сучаснай беларускай мове ў перыядычным друку. У адным з іх яна пазнаёміла грамадскасць з працай выдатнага беларускага фальклараста і моваведа Адама Багдановіча «Язык земли». Пад кіраўніцтвам і пры ўдзеле Валянціны Пятроўны аддзел лексікалогіі і лексікаграфіі завяршае тэму «Слоўнік мовы «Нашай Нівы»» (па перыяду, у які складваецца фундамент беларускай мовы, фармуюцца яе літаратурныя нормы і стылі), а Рэспубліканская тапанімічная камісія падрыхтавала 3 тамы новага нарматыўнага слоўніка назваў населеных пунктаў Беларусі. В.Лемцюгова чытае курс сучаснай беларускай мовы і курс этналінгвістыкі і тапанімікі ў ВНУ сталіцы. Шчырая адраджэнка, яна пастаянна выступае ў школах і ўстановах у абарону беларускай мовы і беларускай школы.

Супрацоўнікі штотыднёвіка шчыра віншуюць Валянціну Пятроўну са славутым юбілеем і жадаюць ёй новых творчых набыткаў.

Наш каляндар

Леанід ЛЫЧ

Ля вытокаў царкоўнай уніі

Беларусь вельмі рана стала арэнай змагання дзвюх хрысціянскіх канфесій — праваслаўнай і каталіцкай — за пашырэнне тут свайго ўплыву. Сітуацыя ўскладнялася тым, што за кожнай з іх стаялі пэўныя духоўныя і свецкія сілы Маскоўскай дзяржавы і Польскай Кароны. Таму зусім заканамерна, што ў палітычных колах і сярод высокага духавенства Вялікага Княства Літоўскага, мо як ніводнай іншай краіны Еўропы, такой папулярнай была ідэя уніі паміж праваслаўнай царквой і каталіцкім касцёлам. Асаблівая ўвага надавалася ёй пасля Фларэнційскай царкоўнай уніі 1439 года, у працы якой, дарэчы, браў удзел і маскоўскі мітрапаліт Ісідар.

Пад гэты час, а тым больш пазней, для ўсё больш шырокага кола людзей станавілася відавочным, што асноўныя, дзяржаўныя канфесіі суседніх Літоўскаму Княству краін маюць да яго не так рэлігійны, як палітычны інтарэс, што абавязвала быць вельмі абачлівым, каб не дапусціць страты дзяржаўнай незалежнасці. Многімі палітыкамі і духоўнікамі лічылася, што ў падобных умовах унія паміж праваслаўнай і каталіцкай рэлігіямі будзе ўстане пакласці канец як агрэсіўным планам Масквы, так і Польскай Кароны ў дачыненні да ВКЛ. Правядзенне такога аб'яднання аблягчалася тым, што ў 1458 годзе пры садзеянні выгнанага з Царграда за прыхільнасць да уніі канстанцінопальскага патрыярха Рыгора Малемы заходнеруская, або Літоўская, мітраполія стала цалкам незалежнай ад Маскоўскай мітраполіі.

Так складвалася, што цяпер амаль кожны з літоўскіх мітрапалітаў стаяў на пазіцыі уніі праваслаўя з каталіцтвам, а калі яе ўсё ж ніяк не ўдавалася заключыць, дык толькі таму, што ў гэтай ідэі былі і ўплывовыя праціўнікі. Найбольшага зруху ў пытанні саюза дзвюх хрысціянскіх канфесій ВКЛ удалося дасягнуць гарачаму прыхільніку уніятства мітрапаліту Місаілу, які да заняцця гэтай высокай пасады быў смаленскім епіскапам. Ён ініцыяваў напісанне і адпраўку ў сакавіку 1476 года з Вільні ліста рымскаму папе Сіксту IV, у якім выказвалася просьба аб'яднаць праваслаўных з лацінянамі, ураўняць іх у правах. Акрамя Місаіла, ліст падпісалі кіева-пячэрскі архімандрыт Іаан, віленскі, троцкі архімандрыт Макарый, Слуцкі і бельскі князі і яшчэ 11 высокіх асобаў. Папа Сікст IV, добра ведаючы, што ідэя царкоўнай уніі пакуль што яшчэ не мае шырокай падтрымкі ў ВКЛ, не стаў падпісваць прысланы яму з Вільні ліст.

Аналагічным чынам паставіўся і рымскі папа Аляксандр IV да высланай яму ў жніўні 1500 года літоўскім мітрапалітам Іосіфам (да гэтага быў смаленскім епіскапам) граматы, дзе таксама гаворка ішла пра унію праваслаўнай і каталіцкай цэркваў ВКЛ. У апостальскай сталіцы палічылі, што народ гэтага княства не падрыхтаваны да такіх карэнных перамен у царкоўна-рэлігійным жыцці. Меркавалася, што дасягнуць такога можна праз адпаведнае школьнае навучанне і выхаванне. Па прапанове папы Грыгорыя XIII у 1577 годзе ў Рыме заснoўваецца грэцкая калегія імя св. Афанасія Александрыйскага, у якую прапаноўвалася набіраць юнакоў не толькі з Вялікага Княства Літоўскага, але і Маскоўскай дзяржавы з тым, каб яны, вярнуўшыся дамоў, прапагандавалі ідэі уніяцтва. Пазней з гэтай жа мэтай на тэрыторыі ВКЛ сталі стварацца рознага роду навучальныя ўстановы, у дзейнасці якіх вельмі вялікую ролю адыгралі езуіты. Праваслаўнае духавенства рэальную пагрозу ў дзейнасці такіх устаноў убачыла толькі пасля таго, як яны ўжо паспелі шмат што зрабіць па распаўсюджванні ў народзе, асабліва сярод маладых пакаленняў, уніяцкіх ідэй.

Пашырэнню іх у вялікай ступені спрыялі частыя войны Рускай дзяржавы з Летувой, якія заўсёды апраўдвала, асвячала Маскоўская мітраполія, а з 1589 года — Маскоўская патрыярхія. Многія высокія духоўныя асобы ВКЛ усё больш схіляліся да думкі, што толькі аб'яднанне з каталіцкім касцёлам канчаткова вызваліць іх з-пад уплыву Рускай Праваслаўнай Царквы (РПЦ), які асабліва ўзмацніўся пасля стварэння Маскоўскай патрыярхіі. Цяпер ужо летувіская мітраполія не магла разлічваць на якую-небудзь істотную падтрымку з боку канстанцінопальскага патрыярха. Усе пытанні з РПЦ і каталіцкай царквой Польшчы яна павінна была вырашаць, толькі зыходзячы з сваіх уласных магчымасцяў. У гэтай няпростай, супярэчлівай сітуацыі нямала высокіх праваслаўных духаўнікоў ВКЛ не знаходзілі іншага выйсця, як заключэнне уніі з каталіцкім касцёлам. Усе найбольш важныя пытанні, звязаныя з маючым адбыцца падпісаннем яе, былі вырашаны 23 снежня 1595 года ў Рыме ў час сустрэчы папы Клімента VIII з кіраўнікамі праваслаўнай царквы епіскапам Уладзімірскім і Берасцейскім Іпаціем Пацеем і епіскапам Луцкім Кірылам Тарлецкім. Не лішнім будзе адзначыць, што епіскапскую грамату і абяцанне епіскапаў чыталі самому папе і прысутным на аўдыенцыі не толькі на латыні, але і на тагачаснай беларускай мове.

Беларусь жыла напярэдадні вялікай падзеі ў царкоўна-рэлігійнай сферы. З кожным днём заставалася ўсё менш і менш часу чакаць, пакуль вырашыцца гэтае наспелае, лёсавызначальное для нашага народа пытанне.

НАША СЛОВА

Каляндар свят і абрадаў беларусаў 1996

ВАСІЛЬ ЛІЦЬВІНКА

Студзень
зямлю і людзей студзіць

1	П	Новы год	Піліпаўка
2	А		
3	С		
4	Ч		
5	П		
6	С	Посная куцця	Батлейі каза; Крывавыя вечары
7	Н	Каляда	
8	П		
9	А		
10	С		
11	Ч		
12	П		
13	С	Шчодрык, конікі	
14	Н	Васілле	
15	П		
16	А		
17	С		
18	Ч	Вадзяная куцця	
19	П	Вадохрышча	
20	С		Малая вясельніца
21	Н		
22	П		
23	А		
24	С		
25	Ч	Таццяны	
26	П		
27	С		
28	Н		
29	П		
30	А		
31	С		

Люты
наробіць плюты

1	Ч		Малая вясельніца
2	П		
3	С		
4	Н		
5	П		
6	А	Аксіння-паўзіміца	
7	С		
8	Ч		
9	П	Залатавус	
10	С		
11	Н		
12	П		
13	А		
14	С	Лысая серада	
15	Ч	Стрэчанне-грамніцы	
16	П		
17	С	Мясаедныя дзяды	
18	Н		
19	П	Ваўкалакі, вакулы	Сырны
20	А	Масленка	
21	С	Папялец	
22	Ч	Валоссе	
23	П	Цягаць калодкі	
24	С	Велес	
25	Н	Гуканне вясны	Вялікі пост
26	П	Шыльны паласказуб	Зборы
27	А		
28	С		
29	Ч		

Сакавік
жаўрукоў гукае

1	П		Малая вясельніца
2	С	Споведзь дзежкі	
3	Н	Збор	
4	П		
5	А		
6	С		
7	Ч		
8	П		
9	С	Паўраценне	
10	Н		
11	П		
12	А		
13	С	Васіль і Марына	
14	Ч	Вясна	
15	П	Лета	
16	С	Зіма	
17	Н	Восень	Хрэшчаты
18	П		
19	А		
20	С	Раўнадзенства	
21	Ч		
22	П	Саракі	
23	С		
24	Н		
25	П	Рыгора — зімаў мора	
26	А		
27	С		
28	Ч		
29	П		
30	С	Цёплы Аляксей	
31	Н		

Вялікі пост

Красавік
зямлю красуе

1	П	Адарка-вясноўка	Пахвальны; Вялікі пост
2	А		
3	С		
4	Ч	Васіль-сонечнік	
5	П		
6	С	Камаедзіца	
7	Н	Звеставанне і вербніца	
8	П	Засеўкі	Вербны
9	А		
10	С		
11	Ч	Чысты чацвер	
12	П		
13	С		
14	Н	Вялікдзень валачобны	
15	П		
16	А		
17	С		
18	Ч	Наўскі Вялікдзень	
19	П		
20	С		
21	Н	Правадная	
22	П		
23	А	Радуніца	
24	С		
25	Ч		
26	П		
27	С		
28	Н		
29	П		
30	А		

Травень
травы росціць

1	С	Кузьма	Ваджэнне стралы
2	Ч		
3	П		
4	С		
5	Н	Ляльнік	
6	П	Юр'е	
7	А		
8	С		
9	Ч	Бабскія розбрыкі	
10	П	Ярылавіца	
11	С		
12	Н		
13	П		
14	А	Макарэй, Ярома	
15	С		
16	Ч		
17	П		
18	С		
19	Н		
20	П		
21	А	Мікольнік	
22	С	Мікола	
23	Ч	Ушэсце	
24	П	Кірылавіца	
25	С		
26	Н		
27	П	Сідар	
28	А	Пахом	
29	С	Градавая	
30	Ч	Семік	
31	П		

Чэрвень
сена рыхтуе

1	С	Дзяды	Зелянец вясны канец
2	Н	Тройца, Куста	
3	П	Провады русалкі	
4	А	Васіліска	
5	С	Прадславы	Грамы
6	Ч	Наўская тройца	
7	П		
8	С		
9	Н	Розыгры	
10	П		
11	А		
12	С		
13	Ч		
14	П		
15	С		
16	Н		
17	П		
18	А		
19	С		
20	Ч	Сонцастаянне	
21	П	Дзевятуха	
22	С		
23	Н		
24	П		
25	А		
26	С	Акуліна — задзіры хвост	Пятроўка
27	Ч	Дзесятка	
28	П	Дзесятуха	
29	С		
30	Н		

Ліпень
пякучы, але даручы

1	П		Пятроўка
2	А		
3	С		
4	Ч		
5	П		
6	С	Купалле	
7	Н	Іван купальны	
8	П		
9	А		
10	С	Самсон-сенагной	
11	Ч		
12	П	Пятро	
13	С	Паўлюк-талака	
14	Н	Кузьма і Дзям'ян	
15	П		
16	А		
17	С		
18	Ч	Андрэй-наліва	
19	П		
20	С		
21	Н	Зажынкі	
22	П		
23	А		
24	С		
25	Ч		
26	П	Серпавіца	
27	С		
28	Н		
29	П		
30	А		
31	С		

Жнівень
с сярпом на палі пайшоў

1	Ч	Макрыны	
2	П	Ілля	
3	С		
4	Н		
5	П		
6	А	Хлеб Барыс	
7	С	Ганны	
8	Ч		
9	П	Палікопы	
10	С		
11	Н		
12	П	Сіла	
13	А	Спасаўскія запускі	
14	С	Макавей	Спасаўка
15	Ч		
16	П	Віхравей	
17	С		
18	Н		
19	П	Яблычны спас	
20	А		
21	С		
22	Ч		
23	П	Спасаўскія дзяды	
24	С		
25	Н		
26	П		
27	А		
28	С	Прачыста	
29	Ч	Хлебны спас	
30	П		
31	С	Капыты	

Верасень
поўнае гумно і кішэнь

1	Н		Лета Маладзіц
2	П		
3	А		
4	С		
5	Ч	Лупа — жыта купа	
6	П		
7	С	Баўтрамей — жыта сей	
8	Н		
9	П		
10	А	Мацей	
11	С	Калінавік	
12	Ч		
13	П	Жаніцьба коміна	
14	С	Сымон-стоўпнік	Бабіна лета
15	Н		
16	П		
17	А		
18	С		
19	Ч	Цуды	
20	П		
21	С	Багач, Засідкі	
22	Н	Раўнадзенства	
23	П		
24	А		
25	С		
26	Ч	Узьвіжанне	
27	П		
28	С		
29	Н		
30	П		

Кастрычнік
лён каструе

1	А		
2	С		
3	Ч		
4	П		
5	С		
6	Н		
7	П		
8	А		
9	С	Шаптун пакроўны	
10	Ч	Саўкі	
11	П	Пакроўны бацька	
12	С		
13	Н		
14	П	Пакроў	Дзявочае лета; Вялікая вясельніца
15	А		
16	С		
17	Ч		
18	П		
19	С		
20	Н	Сяргей — душу сагрэй	
21	П		
22	А		
23	С		
24	Ч		
25	П	Млынары	
26	С		
27	Н		
28	П		
29	А		
30	С	Паклоны	
31	Ч	Лукаша — дзеўка наша	

Лістапад
зіме вельмі рад

1	П		Вялікая вясельніца
2	С	Дзяды	
3	Н		
4	П		
5	А		
6	С		
7	Ч		
8	П	Зьміцер-хіцер	
9	С		
10	Н	Параскі	
11	П		
12	А		
13	С		
14	Ч	Кузьмінкі	
15	П		
16	С		
17	Н		
18	П		
19	А		
20	С		
21	Ч	Міхайла	
22	П		
23	С	Піліпаўскія дзяды	
24	Н	Хведар-студзянец	
25	П		
26	А		
27	С	Піліп	Піліпаўка
28	Ч	Піліпаўка	
29	П		
30	С		

Снежань
снегам беліць

1	Н		Піліпаўка
2	П		
3	А		
4	С		
5	Ч		
6	П	Варажбіт	
7	С	Кацярыны	
8	Н		
9	П	Юр'е	
10	А		
11	С		
12	Ч		
13	П	Дзявочыя варожбы	
14	С		
15	Н		
16	П		
17	А	Варвары — ноч уваравалі	
18	С		
19	Ч		
20	П		
21	С	Сонцаварот	
22	Н	Ганкі — сядай на санкі	
23	П		
24	А		
25	С	Раство, Батлеі	
26	Ч		
27	П		
28	С		
29	Н		
30	П		
31	А	Новы год	

УДАКЛАДНЕННЕ

У артыкуле В.Станішэўскага «Асцярожней з лацінкай» («Наша слова», № 50, 1995) па тэхнічных прычынах дапушчаныя недакладнасці. У шостым абзацы першай калонкі слова «ліод» (liod) трэба чытаць (liod). У наступным абзацы ў сказе «Да таго ж, першапачаткова «ы» выглядала як «ьі» трэба замест «ьі» чытаць «ы». Просім прабачэння ў аўтара.

Пачутае «У Лявона»

Джэнтльмен

Калі перад самым закрыццём шынка ў ягоны бар зайшла адна маладзіца, на добрым падпітку, шынкар Лявон, каб не пераконваць госцю, што яна п'яная, а таму больш ёй не нальюць ні кроплі, сказаў:

— А ці Вам стукнула ўжо васемнаццаць?

І выйшаў тады...

галоўны шынка «У Лявона» і сказаў:

— Шаноўныя госці! Дзякую вам усім, хто чытаў нас і слухаў! Напярэдадні Новага года зычу вам лепшай долі і творчай працы на вашых дзялках! Шынок зачыняецца!

Заснавальнік: ТБМ імя Ф.Скарыны.

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220029, г.Менск, вул.Чычэрына, 1. Тэлефон: 33-17-83.

РЭДАКЦЫЙНАЯ КАЛЕГІЯ:
Эрнэст Ялугін — галоўны рэдактар, Лявон Баршчэўскі, Янка Брыль, Анатоль Бутэвіч, Вінцук Вячорка, Віктар Гайсёнак, Радзім Гарэцкі, Ніл Гілевіч, Аляксей Глушко, Сяргей Запрудскі, Анатоль Клышка, Уладзімір Ламека, Зміцер Санько, Яўген Цумараў, Генадзь Цыхун, Віктар Шніп.
Адказны сакратар Здзіслаў Сіцька.

Аўтары надрукаваных матэрыялаў адказваюць за дакладнасць фактаў і іншых звестак. Пункт гледжання аўтара можа не адпавядаць меркаванню рэдакцыі. Рукапісаў рэдакцыя не рэцэнзуе і назад не вяртае.

Індэкс 63865. Замова 8320

Друкарня выдавецтва «Беларускі Дом друку». 220041, г.Менск, пр.Ф.Скарыны, 79.
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
Наклад 4500 паасобнікаў.
Падпісана ў друк 26.12.1995 г.
у 15 гадзін.